

**T.C.
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temel Eğitim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı**

**ÇOCUKLARDA SOSYAL UYUM VE UYUMSUZLUĞUN
YORDAYICILARI: SALDIRGANLIK VE EBEVEYN ÖFKESİ**

**Osman ÖZCAN
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR**

Burdur, 2018

**T.C.
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temel Eğitim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı**

**ÇOCUKLARDA SOSYAL UYUM VE UYUMSUZLUĞUN
YORDAYICILARI: SALDIRGANLIK VE EBEVEYN ÖFKESİ**

**Osman ÖZCAN
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR**

Burdur, 2018

**MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15.05.2018 tarih ve 236/6 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 25.05.2018 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Osman ÖZCAN'ın "ÇOCUKLARDA SOSYAL UYUM VE UYUMSUZLUĞUN YORDAYICILARI: SALDIRGANLIK VE EBEVEYN ÖFKESİ" konulu tez çalışması Temel Eğitim (Okul Öncesi) Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE : Prof.Dr.Perihan ÜNÜVAR
(Tez Danışmanı)

ÜYE : Doç.Dr. Zeliha YAZICI

ÜYE : Doç.Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu taahhüt edip, tezimin kaynak göstermek koşuluyla aşağıda belirttiğim şekilde fotokopi ile çoğaltılmasına izin veriyorum.

[] Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[] Tezim/Raporum sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

[] Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Osman ÖZCAN

21/06/2018

Çocuklarda Sosyal Uyum ve Uyumsuzluğun Yordayıcıları: Saldırganlık ve Ebeveyn Öfkesi

(Yüksek Lisans Tezi)

Osman ÖZCAN

ÖZ

Bu araştırma, 5-6 yaş grubu çocukların çeşitli demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu) göre sosyal uyumlarının ve saldırganlıklarının nasıl bir dağılım gösterdiği ve farklılaşp farklılaşmadığının ortaya konması amacıyla yapılmıştır. Ayrıca ebeveynin çocuğa model olduğu düşünüldüğünde, ebeveynlerinin öfke durumlarının çocukların sosyal uyum veya uyumsuzluklarını kestirmede kullanılıp kullanılmayacağına belirlenmesi de bu araştırmanın amaçları arasındadır. Araştırmada betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Burdur ili Gölhisar ilçesinde bulunan bağımsız anaokulu, ilkokul ve ortaokul bünyesindeki anasınıflarında eğitim gören 5-6 yaş grubu 187 çocuk ve ebeveynleri oluşturmaktadır. Çocuklar ile ilgili bilgiler anne-baba ve öğretmenlerinden toplanmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak, “Kişisel Bilgi Formları (A-B), Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 22.0 programında “t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve Çoklu Regresyon” kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca betimsel istatistiklere de yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın çocuğun yaşına ve ebeveyninin eğitim durumuna göre farklılaşmadığı; fiziksel saldırganlık ve sosyal uyumsuzluğun erkek çocuklar lehine anlamlı şekilde farklılaştığı, ilişkisel saldırganlık ve sosyal uyumun çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulguları elde edilmiştir. Diğer taraftan, çocukların fiziksel saldırganlıklarının ve ebeveynlerinin öfke durumlarının sosyal uyumun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle çocukların fiziksel saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumlarının azaldığı, ebeveynlerin öfke kontrolleri arttıkça çocukların sosyal uyumlarının da arttığı bulgusu elde edilmiştir. Bu araştırmada ayrıca; çocukların fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıklarının, sosyal uyumsuzluğun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Öfke Durumu, Fiziksel Saldırganlık, İlişkisel Saldırganlık, Sosyal Uyum, Sosyal Uyumsuzluk

Sayfa Adedi: 98

Danışman: Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR

The Predictors of Social Adjustment and Maladjustment in Children: Agression and Parents Anger

(Master Thesis)

Osman ÖZCAN

ABSTRACT

This research was carried out to determine how the social adaptations and aggressions of children aged 5-6 according to various demographic characteristics (age, gender, parental education status) are distributed and differentiated. It is also the purpose of this research to determine whether parents' anger situations can be used to estimate children's social adaptation and social maladjustment, when the parent is thought to be a model for the child. Descriptive survey model and relational screening model was used in this study. The study's pool consists of 187 children aged 5-6 years who are educated in kindergarten, elementary school and secondary school within the Gölhisar in the province of Burdur in 2017-2018 academic year and their parents. Information about children was collected from their parents and teachers. "Personal Information Forms (A-B)", "Social Adjustment and Skill Scale", "Trait Anger-Anger Expression Style Scale" and "Pre-School Social Behavior Scale" were used as data collection tools in the research. The analysis of the data was done using "t-Test, One Way ANOVA and Multiple Regression" in SPSS 22.0 program. Also, descriptive statistics are given place. As a result of the research, social adaptation, social maladjustment, physical aggression and relational aggressiveness have not differed according to the age of the child and the educational status of the parent; while physical aggression and social maladjustment have differed significantly in favor of boys, relational aggression and social adaptation have not differed according to the sex of children. In the other way, the physical aggression of children and the anger levels of their parents are significant predictors of social adaptation. In other words, as children's physical aggression increases, their social adaptation decreases, as the parents' anger control increased, the social adaptation of the children increased. In addition to this situation; in this research, children's physical aggression and relational aggression, it was concluded that there is a significant predictor of social maladjustment.

Keywords: Parents Anger Stuation, Pysical Agression, Relational Agression, Social Adjustment, Social Maladjustment

Page Number: 98

Supervisor: Perihan ÜNÜVAR, PhD.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimin ve çalışmam boyunca, takıldığım her noktada büyük bir hoşgörüyle bana yardımcı olan, ulaştığım her anda ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR Hocam'a ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez çalışma sürecim boyunca, sevgisi ve emeğiyle hep yanımda olan sevgili Şerife ŞAHİN'e ve değerli aileme can-ı gönülden teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	5
1.2.1. Alt Problemler	5
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Sınırlılıklar.....	6
BÖLÜM II.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.1.1. Okul Öncesi Eğitimin Tanımı ve Önemi.....	7
2.1.2. Okul Öncesi Dönem Gelişim Alan Özellikleri.....	8
2.1.2.1. Fiziksel ve Motor Gelişim.....	8
2.1.2.2. Bilişsel Gelişim	9
2.1.2.3. Dil Gelişim.....	11
2.1.2.4. Sosyal-Duygusal Gelişim.....	12
2.1.3. Saldırganlık.....	16
2.1.3.1. Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Saldırganlık.....	17
2.1.4. Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Sosyal Uyum ve Beceri	19
2.1.5. Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Saldırganlık ve Sosyal Uyum	
Etkileyen Faktörler	21
2.1.5.1. Ebeveyn Çocuk Etkileşimi.....	22
2.1.5.2. Ebeveyn Tutumu	23

2.1.5.2.1. Demokratik Tutum	24
2.1.5.2.2. Otoriter Tutum	25
2.1.5.2.3. Aşırı İzin Verici Tutum	25
2.1.5.2.4. İhmalkâr (İlgisiz) Tutum	26
2.1.5.2.5. Aşırı Koruyucu Tutum	26
2.1.5.3. Cinsiyet	26
2.1.5.4. Akran İlişkileri	27
2.1.5.5. Okul ve Öğretmen	28
2.1.6. Öfke Tanımı	29
2.1.6.1. Ebeveynlerin Öfke Durumunun Çocuğa Etkisi.....	30
2.2. İlgili Araştırmalar	31
BÖLÜM III	38
YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırma Modeli	38
3.2. Çalışma Grubu.....	38
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (A, B)	40
3.3.2. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ)	40
3.3.3. Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği (SUBÖ)	41
3.3.4. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği (OÖSDÖ)	41
3.4. Verilerin Toplanması.....	42
3.5. Verilerin Analizi	42
BÖLÜM IV	44
BULGULAR VE YORUM.....	44
4.1. Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Ne Düzeydedir?.....	44
4.2. Çocukların Yaşlarına Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?	45
4.3. Çocukların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?	46
4.4. Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?	47
4.5. Çocukların Saldırganlık Davranışları ile Ebeveynlerinin Öfke Durumları, Çocukların Sosyal Uyumlarının Yordayıcısı Mıdır?.....	49

4.6. Çocukların Saldırganlık Davranışları ile Ebeveynlerinin Öfke Durumları, Çocukların Sosyal Uyumsuzluklarının Anlamlı Bir Yordayıcısı Mıdır?	51
BÖLÜM V	53
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	53
5.1. Sonuç ve Tartışma	53
5.2. Öneriler.....	64
KAYNAKLAR	65
EKLER.....	82
EK-1	83
EK-2	84
ÖZGEÇMİŞ.....	85

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablolar</u>		<u>Sayfa</u>
Tablo 1	Çocuk Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri.....	39
Tablo 2	Ebeveyn Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri.....	39
Tablo 3	Araştırma Sonucunda Elde Edilen Ölçek Verilerine İlişkin Bilgiler....	43
Tablo 4	Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Betimleyici İstatistikleri.....	44
Tablo 5	Çocukların Yaşlarına Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının T-Testi Sonuçları.....	45
Tablo 6	Çocukların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının T-Testi Sonuçları.....	46
Tablo 7	Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Betimleyici İstatistikleri.....	47
Tablo 8	Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Tek Yönlü Varyans (One Way ANOVA) Analizi Sonuçları.....	49
Tablo 9	Çocuklarda Görülen Saldırganlık Davranışları İle Ebeveynlerinin Öfke Durumlarının Çocukların Sosyal Uyumlarına Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi.....	50
Tablo 10	Çocuklarda Görülen Saldırganlık Davranışları İle Ebeveynlerinin Öfke Durumlarının Çocukların Sosyal Uyumsuzluklarına Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi.....	51

KISALTMALAR

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

OÖSDÖ: Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği

SÖÖTÖ: Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği

SUBÖ: Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği

TED: Türk Eğitim Derneği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi ve alt problemler ile araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Sosyal gelişim, bireyin yaşamını sağlıklı ve mutlu devam ettirebilmesinin yanında içinde bulunduğu topluma uyumu için önemlidir. Bireyin sosyal ilişkilerinin başlaması ve bu ilişkilerin devamı için sözel veya fiziksel davranışları içeren sosyal beceriler gerekmektedir. Sosyal uyum ve beceriler, çocukların sosyal gelişimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal beceriler, bireyin sosyal çevresindeki diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Sosyal becerileri kazanmış ve etkin olarak kullanabilen çocukların akranlarıyla ilişkilerinde uyumlu ve sosyal ilişkileri kurup devam ettirmede başarılı oldukları görülmektedir. Çocuğun sosyal gelişim süreci ile birlikte kazandığı sosyal becerilerini daha etkin ve sağlıklı kullanması, sosyal uyumu sağlamaktadır (N. Günindi, 2008; Avşar ve Öztürk, 2007). Sosyal uyum için gerekli olan becerilere sahip olan çocuklar, çevresiyle daha sağlıklı etkileşimlere girmektedirler. Sosyal becerilerin yoksunluğunda ise uyum sağlıklı bir şekilde gerçekleşmemektedir (Akbaş, 2016).

Sosyal beceriler çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminin temel unsurlarındandır. Çocuklarda sosyal uyum düzeyi azaldıkça davranış problemlerinde artış, özgüven eksikliği ve akademik başarıda düşüklük gözlenmektedir (Özyürek, 2015). Aynı zamanda sosyal becerilerden yoksun olan çocuklar problem çözme becerilerinde sosyal becerilere sahip olan çocuklardan daha az problem çözebilme kabiliyetine sahiptirler. Bu sebeple sosyal ilişkilerinde genellikle uygun olmayan davranışlar sergilemektedirler. Araştırmalar incelendiğinde, sosyal beceri düzeyinin yüksek olmasının çocukların sosyal uyumlarına, sosyal becerilerdeki yetersizlikler ise saldırganlık davranışlarına ve bununla birlikte sosyal uyumsuzluğa neden olduğuna ilişkin bulgulara rastlanmıştır (Bacanlı ve Erdoğan, 2003). Saldırganlık erken

çocukluk evresinde en çok göze çarpan davranış problemidir. Saldırganlığın, diğer davranış problemlerinde olduğu gibi, erken çocukluğun büyük bölümünde oldukça normal olduğu ev ve okuldaki sosyal ilişki ve işleyişlerdeki problemlerle güçlü bir şekilde bağlı olduğu kabul edilmektedir (Usta, 2014). Örneğin, çevresi tarafından kabul görme çocuklar için önemlidir. Akran grubuna uyum gösterebilmek önemli olduğundan, akran grubuna uyamıyormuş gibi görünen herhangi bir çocuk, gruptaki diğer çocukların kabul görmelerinden rahatsız olur. Özellikle yaşlılarına uyum sağlayamayan bir çocuk, kendi özelliklerinden duydukları kaygıya karşı; aşırı övünme ve sözlü saldırı davranışları gerçekleştirir. Aşırı övünen ve çevresine sataşma davranışı gösteren çocuklar, iyi ilişkiler kurma ve yürütme gibi sosyal uyum ve becerilerde zorluk çeker (Yavuzer, 2007).

Çocukların sosyal uyum ve beceri gelişimini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Y. Günindi'ye (2010) göre sosyal beceriler; çocuğun akranları, ait olduğu kültür, yaş ve cinsiyet özelliklerinin yanında aileden de önemli ölçüde etkilenmektedir. Özbey (2010) çalışmasında, okul öncesi dönem çocuklarında ortaya çıkan problem davranışlarda ailenin rolüne işaret etmektedir.

Aileyi; anne, baba ve çocukların sistematik bir şekilde birlikte yaşadıkları toplumun en küçük birimi olarak tanımlayabiliriz. Toplumun en küçük birimi olan ailenin alan yazında birçok tanımı yapılmıştır:

Murdock'un tanımına göre aile, ekonomik dayanışmanın ve çocuk yetiştirmenin iyi şekilde sağlandığı, toplum tarafından onaylanan cinsel birliktelikle erkek ve kızın yeniden üretildiği bir gruptur (Jones, Tepperman & Wilson, 1995, akt. Ü. Şentürk, 2008). Başka bir tanıma göre aile, "çocuğun sağlıklı bir yaşam sürebilmesi ve büyümesi için çocuğa sevgi dolu bir ortam sunarak gerekli olan bakım ve korumasını sağlayan en küçük kurumdur" (Polat, 2001).

Gelişim sürecinin devamı için çocukların bakıma ve desteğe ihtiyaç duyması yadsınamaz bir gerçektir. Çocuk orta çocukluğa gelene kadar başkası tarafından korunmaya, bakıma ve desteğe ihtiyaç duyar. Kendi kendini idare etme konusunda yetersizdir. Bu evrede ise ebeveynler, çocukların etkili bir birey olarak büyümeleri için beslenme, bakım gibi ihtiyaçları sağlayan kritik bir araç olarak görülmektedir (Sayın, 2014). Ebeveynlik; çocuğun gelişimine destek olurken aynı zamanda yaşamlarını sürdürebilmeleri adına yapılan etkinlikler olarak ifade edilebilir. Kelime olarak kökü

latince “parere” dayanan ebeveynlik, gelişim ya da eğitim anlamına gelmektedir. Ebeveynlik kelimesinin bir diğer anlamı ise “beslemek”tir (Hoghughi, 2004). LeVine (1977, akt. Sayın, 2014) ebeveynlikle ilgili olarak, çocuğun sağlığı ve fiziksel yaşamını temin etmek, çocuğun yetişkinliğe doğru gelişimsel evrelerinin başarılı geçmesi için uygun çevreyi sağlamak, toplumsal değerler ve kültürel yapıları öğretmek model olmak şeklinde üç evrensel amaç belirtmiştir. Cüceloğlu (2007) ise aileyi, kendisini oluşturan kişilerin etkileşim içinde olduğu bir düzen şeklinde ifade etmiştir. Lollis ve Kuczynski’ye (1997) göre bu etkileşim, çocuk ve ebeveyn davranışlarının birbiriyle ilişkisiyle oluşan ve karşılıklı davranışları etkileyen bir süreçtir (akt. Sayın, 2014). Bir bütün olarak bakıldığında aile kurumu içerisinde, çocuk üzerinde en fazla etkili olan üyeler ebeveynlerdir (Hoghughi, 2004).

Aile içerisinde ebeveynin çocuğa olan etkisi daha bebek doğmadan başlamaktadır. Ebeveynin bebeğini dünyaya getirme istekleri, bebekten beklentileri, bebeğe hazır olup olmamaları; bebeğin çevresi ile olan duygusal etkileşiminde ve hayattaki ilk deneyimlerinde önemlidir (Şener ve Karacan, 1999). Çocuğun ilk sosyal çevresi anne-babadır ve toplumsal bir birey olmasında temel kaynaklardır. Ebeveynler çocuklarını hem pozitif hem de negatif yönden çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir (Kaplan & Owens, 2004). Çocuk sosyalleşmesinin türünü ve derecesini, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını anne ve babadan öğrenir (Cüceloğlu, 2001). Çocuğun aile içinde yaşadığı deneyimler, onun sosyalleşmesinde olduğu kadar duygusal gelişiminde de önem taşımaktadır. İnsan, yaşamı boyunca sosyal duygusal alanda gelişim göstermektedir. Ancak bu gelişimin büyük ölçüde şekillendiği, temellerin atıldığı dönem, okul öncesi dönemdir. Özellikle bu dönemde ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, olumlu iletişim sergilemeleri ve iyi bir model olmaları büyük önem taşımaktadır (Kandır ve Alpan, 2008).

Bireyin dünyaya gelmesinden itibaren topluma uyum sağlaması ve sosyalleşmesi beklenmektedir. Bu bağlamda; “ilişkiyi başlatma ve sürdürme, iş birliği, grupla çalışabilme, duygularını ifade edebilme, sorumluluk, atılganlık, uyum, kendini kontrol etme, planlama ve problem çözme” gibi sosyal becerilere sahip olması okul öncesi dönem çocuğun ait olduğu topluma uyumu için önemlidir (Ceylan ve Ömeroğlu, 2012). Sosyal becerilerin kazanılmasında çocuğun kişiliği, aile yapısı, ait olduğu kültür ve bireysel farklılıkları önem göstermektedir (Özabacı, 2006). Çünkü okul

öncesi dönem çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimleri gerektiği şekilde desteklenmediği takdirde okul çağına geldiklerinde saldırganlık davranışında bulunabilmektedirler (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009). Çocuklara karşı gösterilen her bir tutum çocuğun başka bir özellik kazanmasına ve farklı kişilik özelliklerinde çocukların yetişmesine sebep olabilmektedir. Aile yaşantısına bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz aile tutumları sonucunda çocukta saldırgan davranışlar ortaya çıkabilmektedir (Yavuzer, 2007). Gözlem ve taklit yoluyla edindiklerini davranışlarına yansıtan çocuk için, ebeveynin onunla kurduğu etkileşim ve ona karşı sergilediği tutum, çocuğun yasayacağı sosyal uyum ve becerilerinin boyutunu etkilemektedir. Sevgi ve güvenin olduğu bir aile ortamında büyüyen çocuk, toplumsal kuralların yanında günlük yaşam becerilerini kazanarak sosyal uyumu gerçekleştirmektedir (Işık, 2007).

Çocukların demografik özelliklerinin yanında ebeveyn tutumlarının da (demokratik, otoriter, baskıcı, ihmalkâr) çocuğun davranışları üzerinde etkili olduğuna ve ebeveynlerin çocukları ile ilişkileri, iletişim biçimleri, sıklıkları ve niteliğinin de çocukları etkilediğine ilişkin sonuçlara çeşitli araştırmalarda yer verilmiştir. Örneğin, N. Günindi (2008) okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve anne-babalarının empatik becerileri puanları yükseldikçe, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum beceri puanlarının da yükseldiğini tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise Öztürk (2011), ebeveynlik nitelikleri ile okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal-duygusal yeterliği arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yeterlikle ilgili becerilerin çocuğun akran ilişkilerinde rol oynadığını ve tam demokratik bir yapıda olmasa da çocukla bire bir geçirilen sürenin ve destekleyici iletişiminin çocuğun sosyal becerilerine olumlu katkı sunduğunu belirtmiştir.

Bu kapsamda çocukların sosyal beceriler kazanmalarında doğumdan itibaren yakın çevresini oluşturan yetişkinler ve özellikle de ebeveynler etkili olmaktadır. Çünkü okul öncesi dönem çocuğu çevresindeki yetişkinleri model olarak öğrenme özelliği gösterir. Yaşamında taklitlere çokça yer verir. Ebeveynlerini model olarak sosyal uyum ve becerileri edinir. Açıklanan nedenlerle bu araştırmada 5-6 yaş grubu çocukların sosyal uyum ve saldırganlıklarının çocukların çeşitli özelliklerine göre nasıl bir değişim

gösterdiği ve ebeveynlerin öfke durumlarının çocukların uyum ve saldırganlıklarını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

5-6 yaş grubu çocukların demografik özelliklerine göre sosyal uyum ve saldırganlıkları farklılaşmakta mıdır ve çocukların saldırganlıkları ile ebeveynlerinin öfke durumları çocukların sosyal uyumlarının bir yordayıcısı mıdır?

1.2.1. Alt problemler. Bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Çocukların sosyal uyum ve saldırganlıkları ne düzeydedir?
2. Çocukların yaşlarına göre sosyal uyum ve saldırganlıkları farklılaşmakta mıdır?
3. Çocukların cinsiyetlerine göre sosyal uyum ve saldırganlıkları farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyum ve saldırganlıkları farklılaşmakta mıdır?
5. Çocukların saldırganlıkları ile ebeveynlerinin öfke durumları, çocukların sosyal uyumlarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
6. Çocukların saldırganlıkları ile ebeveynlerinin öfke durumları, çocukların sosyal uyumsuzluklarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada; 5-6 yaş grubu çocukların çeşitli demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu) göre sosyal uyumlarının ve saldırganlıklarının nasıl bir dağılım gösterdiği, farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca; ebeveynlerin öfke durumlarının çocukların sosyal uyum veya uyumsuzluklarını kestirmede kullanılıp kullanılmayacağını belirlemek de bu araştırmanın amaçları arasındadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynleri ile sosyal uyum ve saldırganlık düzeyleri ile ilgili literatür incelendiğinde aile tutumunun çocuğun sosyal beceri, sosyal uyum ve saldırganlık davranışları üzerine etkisini ortaya koyan birçok çalışma (Erten, 2012; Alkış, 2015; Aktaş, 2012; Tilbe, 2015; Durak, 2006; Aslan, 2009) bulunmaktadır. Bu çalışmalar genellikle ailenin demografik yapısıyla ilgili bilgi formları, sosyal uyum ve saldırganlık ölçekleri kullanılarak aile ve öğretmen görüşlerine dayanarak yapılmıştır. Bunlar göz önüne alındığında ebeveynlerin öfke durumlarının doğrudan ele alınarak çocuğun sosyal uyum ve saldırganlık davranışları ile ilişkisini ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma; önceki çalışmalardan farklı olarak ebeveynlerinin öfke durumları ile birlikte çocukların saldırganlıklarının incelenmiş olması bakımından önemlidir. Ayrıca bu çalışma, daha önce araştırılmamış olan ebeveynlerin öfke durumları ile çocuklarda gözlemlenen saldırgan davranışların çocukların sosyal uyum ve uyumsuzlukları ile ilişkisini incelemesi bakımından da önemlidir.

1.5. Varsayımlar

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin veri toplama araçlarındaki soruları tarafsız bir şekilde cevapladıkları ve gerçek görüşlerini yansıttıkları varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma; Burdur ili Gölhisar ilçesinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında resmi anasınıflarında eğitim gören 5-6 yaş grubu çocuklar ve bu çocukların ebeveynleri ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırmanın konusu ile ilgili literatür taranarak araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

2.1.1. Okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi. Okul öncesi eğitim ile ilgili kaynaklara bakıldığında farklı biçimlerde tanımlar olsa da bu tanımların belli noktalarda ortak olduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitim; “doğumdan zorunlu eğitim yaşına kadar olan süreçte çocukların sağlıklı şekilde fiziksel, duygusal, dil, sosyal ve zihinsel gelişimlerini sağlayarak olumlu kişiliğin oluşturulduğu ebeveyn ve eğitimcilerin etkin olduğu eğitim sistemidir” (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012). Okul öncesi eğitim, 0-72 yaş arası çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak çeşitli uyaran ve ortam sunan, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan en iyi şekilde gelişimlerinin desteklenerek, onları toplumun kültürel değerleri doğrultusunda geliştiren ve ilköğretime hazırlayan bir eğitim sürecidir (Ural ve Ramazan, 2007). Başka bir tanıma göre ise okul öncesi eğitim; “Çocuğun doğumundan altı yaşına kadar olan süreçte gelişim alanlarının tümünü (bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişim ve öz bakım becerileri) desteklemeye dönük, gelişimsel özelliklerine ve bireysel farklılıklarına uygun, çocuğun var olan potansiyelinin ortaya çıkmasını amaçlayan, ilköğretimin gerektirdiği yeterliliklere ulaşmasını sağlayan, sistemli ve planlı olan eğitim sürecidir” (Turaşlı, 2014). Okul öncesi dönem; bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimin en hızlı olduğu dönemlerden birisidir. Bireyin doğuştan getirmiş olduğu potansiyelin en üst noktalara kadar geliştirilebilmesi ancak ona çok erken yaşlarda sağlanacak imkanlarla mümkün olacaktır. Bu sebeple yaşamın ilk yıllarındaki eğitim, çocuğun içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevre onun gelişiminde önemli rol üstlenmektedir (Oktay, 2002).

Gelişim ve öğrenmenin en yoğun olduğu ve kazanılan deneyimlerin ileriki yıllara temel oluşturduğu okul öncesi dönemde, çoğu ilk altı yılda tamamlanan gelişim alanlarının desteklenmemesi durumunda ileriki zamanlarda telafi edilemeyecek sonuçlar ortaya çıkabilir (Kartal, 2007). Okul öncesi eğitim; çocuğun sonraki yaşamındaki öğrenmelerinin temelini oluşturduğundan, çocuğun olumlu kişilik geliştirerek, kendini keşfettiği, yeterliliklerinin ve geliştirilmesi gereken yönlerinin önemli ölçüde farkına vardığı, insanların yanında toplumsal kurallarla ilk karşılaştığı sosyalleşme dönemidir (Zembat, 2007).

Okul öncesi eğitim ve okul öncesi dönem ile ilgili çalışmalarda açıklamalara bakıldığında okul öncesi dönemde çocuğun gelişim alanlarının desteklenmesiyle birlikte verilen eğitimin, çocuğun davranışlarında istendik yönde değişiklikler meydana getirdiği ve bu davranışların kazanılmasında okul öncesi eğitimin yanında aile, okul ve sosyal çevrenin önemli olduğunu ifade edebiliriz.

2.1.2. Okul öncesi dönem gelişim alan özellikleri. Bu bölümde okul öncesi dönemde; sosyal-duygusal gelişim, dil gelişimi, bilişsel gelişim, fiziksel ve motor gelişimi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.1.2.1. Fiziksel ve motor gelişim. Psiko-motor gelişim, hareket veya motor gelişimi, sinir sistemiyle birlikte fiziksel büyümenin gerçekleşmesine bağlı olarak vücudun kontrollü hareket etmesidir (Kaçan, 2015). Çocuğun kol, bacak ve diğer organlarını kullanmada hızla gelişmesi, organlar arasında koordinasyon sağlayıp onları kontrollü şekilde kullanabilme becerisi kazanmasına psiko-motor gelişim denilmektedir. Fizyolojik gelişme ile beraber ilerleyen bu gelişme çocuğun çevreye uyumuna destek olarak, bireyin bir bütün halinde gelişmesinde önemlidir (Yeşilyaprak, 2006).

Erken çocukluk döneminde çocuklar, içinde buldukları çevre ve toplumun kültürü etkisinde top oynama, bisiklet sürme, paten gibi koordinasyon gerektiren aktivitelere yönelirler (Veziroğlu, 2012). Fiziksel beceriler gelişmeye devam eder. Çocuklar tırmanma, atlama ve koşma gibi kaba motor becerilerinde kas hareketlerini koordine edebilirler. Daha güçlü ve koordineli olduklarından dolayı fiziksel etkinlik yapmada

gelişmişlerdir. Hareketli oyuna ihtiyaç hisseden okul öncesi dönem çocuğu ince motor becerilerde ve el göz koordinasyonunda daha iyi hale gelmiştir. Gelişen bu koordinasyon sayesinde çocuklar makasla keser ve şekil çizer (Davies, 2011).

Çocuklar beş yaşında sahip olduğu yüksek enerjiyi harcamak için hareketli oyunlar ve bu oyunları oynayabilecekleri alanlar isterler. Bu dönemde motor yetenek gerektiren bisiklet binme, ip atlama, yüzme ve top oynama gibi etkinliklerde bulunabilirler. Yürüme ve koşma gibi hareketlerinde hız, yön ve şekil gibi hareket özelliklerini belirlemede daha olgun davranırlar. Bunun yanında ince motor hareket gerektiren, kalem ve boyama araçlarının kullanımı, düğme ilikleme vb. işlevleri yapabilirler (Türk Eğitim Derneği [TED], 2018).

Sınırsız enerjiye sahip olan altı yaş grubundaki çocuklar yerlerinde duramazlar, hatta otururken bile kıvılcandır, uzanır, bükülürler. İp atlar, topa yön verecek şekilde vurur, topu tek elle tutar, sopa ile topa vurur, tek ayağının üstünde 10 saniye dengede durur. Küçük kas becerileri oldukça gelişim gösteren altı yaş çocukları zorluk çekmeden ayakkabılarını giyer, düğmelerini ilikleyebilirler (Aral, Baran, Bulut ve Çimen, 2000).

Çocuklarda çok basit refleksler ile başlayan motor gelişim, üst düzey becerilerin kazanılmasıyla biten bir süreçtir. Bu süreç refleksler, duruş hareketleri, yürüme, koşma ve atlama becerilerini içermektedir. Bu süreçte sinir sistemi ve kas gelişiminin devamı hareket becerilerinin kazanılmasına temel oluşturmaktadır (Sarı, 2001). Altı yaşındaki çocuklar koordinasyon ve denge gerektiren aktivitelerde yeterli beceri sahibi olmasalar da kendilerini bu tür aktivite ve sporlara yönelten hareket heyecanını kaybetmezler. Koşarken yön değiştirme, zıplama, eğilme, yuvarlanma ve ellerinden destek alarak takla atma gibi bedensel hareketlerde bulunurlar. El-göz, ayak-göz koordinasyonları gelişmeye devam ettiği için atma, atılan cismi tutma, el ve ayakla vuruş becerileri de bununla beraber gelişir. İyi bir eğitmen ve doğru ekipmanlar da eklendiğinde bu tür motor becerileri gelişmeye devam edecektir (TED, 2018). Ulrich'e (2000) göre sekiz yaşına kadar hareket gelişiminde önemli değişiklikler görülmektedir.

2.1.2.2. Bilişsel gelişim. Jean Piaget (1896-1980)'e göre çocuklar, gelişim süreçlerinin aktif bir katılımcısıdır ve bilgi edinimleri de bu süreç içinde olur. Piaget çocuğun çevresiyle etkileşimi ile değişen bilişsel yapıların bilişsel gelişimi doğurduğunu ifade etmiştir (Özbay, 2003). Piaget bilişsel gelişimi, duyuşsal-motor,

işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler dönemi olarak dört ana döneme bölmüştür. Piaget'e göre çocuk, halihazırda olması gereken çocukluk dönemine ait bilişsel şemalara sahiptir. Çocuklar gerekli biliş yapılarını kurduğunda o döneme ilişkin gelişim basamaklarını tamamlamaktadırlar (Senemoğlu, 2007).

İşlem öncesi dönem, bilişsel süreçlerin işlemleri yapmaya yönelik gelişiminin sağlandığı ancak işlem becerisinin tam olarak kazanılmadığı dönemdir (Arı, 2010). İşlem öncesi dönem, sembolik (2-4 yaş) ve sezgisel (4-7 yaş) dönem olarak iki dönem olarak incelenmektedir. Beş-altı yaş grubu çocukları kapsayan sezgisel dönemde çocuklar, mantığa uygun düşünme yerine, sezgiye dayalı olarak problem çözmeye çalışırlar. Dil hızla gelişmektedir ve bunun yanında çocuk deneyimleriyle elde ettiklerini sembolleştirir. Üst düzey sınıflama yapamayan çocuklar nesnelere renk ve şekillerine göre basit düzeyde sınıflayabilir. Parça-bütün ilişkisi kuramayan çocuklar; sınıfta erkeklerin mi yoksa kızların mı çok olduğu sorusunu kızların sayısı çok ise kızlar çok diyerek cevaplayabilirler. Fakat bu soru sınıfta tüm öğrencilerin mi yoksa erkeklerin mi çok olduğu şeklinde sorulursa yine erkekler diyebilirler. Nesne korunumunu kazanamayan bu dönem çocukları nesnenin dikkat çeken özelliklerine dikkat ettiklerinden diğer özellikleri gözden kaçırabilirler. Matematiksel işlemleri tersine çevirememesi bu dönemin en önemli özelliklerinden birisidir (Senemoğlu, 2007).

Beş yaşındaki çocuklar problemlere meraklı ve yaratıcı çözüm yollarıyla yaklaşır. Bir işin yapımında, çözümü geniş süreç isteyen problemlerle başa çıkabilmek için veya somut olmayan konularda fikir belirtirken zamanla daha yaratıcı olmaktadır. Beş yaşındaki çocuklar, yeni ve değişik tecrübelerle girişmeden önce sorgulama ve tercihlerini değerlendirmede bulunurlar. Bununla birlikte, yeni deneyimler kazanırken sosyal olmayı tercih ederler. Bu yaşta çocuklar rakamlar ve geometrik şekiller ile daha iyi ilişki kurabilir seviyede bir matematiksel zekaya sahip olurlar. Yan yana olan 20 kadar nesne sayıp, toplama ve çıkarma gibi temel matematiksel işlemleri yapar ve sayıları büyük ve küçük olarak ayırt ederler. Beş yaşındaki çocuklar “üstünde” veya “önünde” gibi altı yöne ilişkin kelimeleri anlayıp ve ifade edebilirler. Olayları oluş sırasına göre anlatırlar ve saat kavramını bellemeye başlarlar. Bunun yanında, nesnelere birkaç niteliğe göre gruplandırabilirler. Altı yaşındaki çocukların birçoğu “1’den 20’ye” ileri ve “20’den 1’e” geri ritmik sayabilirler. Sayıların “teklik” ve

“çiftlik” özelliklerini öğrenebilirler ve sayıları tanıyıp, rakam ve yazı şeklinde gösterebilirler. Toplama ve çıkarma gibi basit matematiksel işlemlerde daha soyut yöntemlere başvururlar. Bununla birlikte geometrik şekilleri tanımlamak için şekillerin kenarlarını sayarlar ve var olan şekilleri kullanarak farklı bir şekil yaratabilirler. Çocuklar altı yaşında bir kapalı mekânda veya harita üzerinde gezmek üzere komut verir ve komutları yerine getirirler (TED, 2018).

2.1.2.3. Dil gelişim. Gramer kurallarına uygun olarak konuşma üç-altı yaş dönemi çocuklarda gözlenmektedir. Soru sormaktan ve konuşmaktan hoşlanan bu dönem çocukların dil kullanma becerileri gelişmiştir. Fakat bu gelişim çocuğun içinde bulunduğu dil ortamıyla bağlantılıdır. Bu sebeple ise kelime hazineleri ve telaffuzlarında değişiklikler görülmektedir (Gülaçtı, 2014).

Dört-altı yaş arasında dinleme becerilerini kazanıp konuşmaya hazır hale gelen çocuğun dil gelişimi hızlanır (Küçükkaragöz, 2007). Beş yaşına gelen çocuk günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek, sosyal ilişki kurabilecek, vurgu ve ses tonu yönünden telaffuzu doğru bir dil gelişimi kazanmış olur (Aydın, 2005).

Dil gelişimi açısından beş yaşın sonuna doğru çocuklar yaklaşık olarak 2000 civarında kelimeyi kullanabilmesinin yanında bu durum çocuğun ailesine ve içinde bulunduğu kültüre göre farklılık gösterebilir (Aral vd., 2000). Beş yaşındaki çocuklar fikirlerini ifade edebilecek uzun cümleler kurabilirler. Sözcüklerin grameriyle oynayarak komik cümleler ve sözcükler üretmekten hoşlanırlar (Senemoğlu, 2007). Beş yaş grubunda çocuklar artık yetişkin gibi konuşabilmektedirler (Sezer ve Yoleri, 2016).

Beş yaşında çocukların dil becerileri daha ileri düzeye erişmiştir. Kelimeleri doğru telaffuz ederler, kompleks ve çok yüklemli cümleler ile konuşurlar, gramer kurallarına daha fazla uygun cümleler kurarlar ve gittikçe büyüyen bir kelime hazineleri vardır. Ayrıca beş yaşındaki çocuklar sohbet başlatmaktan hoşlanırlar, grup konuşmalarında kendi konuşma sıralarının gelmesini beklemekte heyecanlı olurlar ve kişisel tecrübelerini anlatırken detayları gerçekte daha uyumlu aktarabilirler. Bu yaş grubu çocuklar okuma ve yazma üzerinde sözlü dil becerilerini geliştirirler. Büyük harfleri ve küçük harflerin çoğunluğunu bilirler ve harflerin sözcüklerdeki seslerin karşılığı olduğunun farkındadırlar. Bu farkındalık yazılı sözcükleri okumalarına ve sözcükleri seslerine uygun olarak yazabilmelerine yardım eder. Ayrıca, hikayeler hakkında

yorum yapabilir ve masalları kendi dilleriyle anlatabilirler. Altı yaşındayken, çocukların sözcük dağarcıkları büyür ve dil bilgileri yalnızca iletişim kurmakta değil daha ötesinde bağımsız okuma becerilerinin de gelişimiyle öğrenmede temel rolü üstlenir. Çoğunlukla, sözcükleri doğru telaffuz ederler ve karmaşık dil bilgisel yapıları doğru biçimde kurarlar (TED, 2018).

2.1.2.4. Sosyal-duygusal gelişim. Sosyal gelişim, bireyin yaşadığı toplumun kural ve gereksinimlerine yönelik duyarlı hale gelerek çevresiyle uyumlu olma sürecidir (Atay, 2011). Sosyal gelişim, çocuğun yaşıyla paralel olarak hız kazanmaktadır. Kazanılan deneyimler ile beraber çocuğun artan birikimi kişiler arası ilişkilerin başlamasını ve bu ilişkileri sürdürmede gerekli becerilerin edinilmesini mümkün kılmaktadır (M. Gündüz, Aktepe, Uzunoğlu ve Gündüz, 2017).

Sosyal gelişim, bebekliğin ilk günlerinden itibaren başlamaktadır. Bebeğin anneye olan bağımlılığının başlamasıyla, bebeğin sosyal ilişkileri ve dolayısıyla sosyal gelişimi de başlamış olmaktadır. Bebeğin annesine olan bağımlılığı, ihtiyaçlarının bu ilişkide karşılanması ile beraber anneye bağlılığa dönüşmektedir. Çocuğun sosyal çevresi çocuk yürüme ve konuşma çağına geldiğinde genişlemektedir. Ayrıca çocuk oyun aracılığıyla yakın çevresinde bulunan yetişkinler ve çocuklarla da iletişim kurar. Çocuk bu iletişim sırasında olumlu veya olumsuz davranışları gözlemlemektedir. Bu gözlemler sonucu çocukta yardımseverlik, iş birliği ve saldırganlık kavramları önem kazanmaktadır ve çocuğun hangisini model alacağı karşılaştığı örneklerle şekillenecektir (Selçuk, 2005).

Beş yaşındaki bir çocuk yaşlıları ile küçük gruplar kurar ve oyunlar oynar. Ayrıca yetişkinlerle olan iletişimi de olumlu yönde gelişir ve çocuğu mutlu eder. Evde ve okulda uyması gereken kuralları öğrenir, kurallara uyar, sorumluluk üstlenmekten memnuniyet hisseder ve yaptığı işleri neticelendirmek ister. Çocuk sorumluluk duygusunu kazanmasına katkı sağlayacak bir işe katılmak veya yardım etmek istediğinde, onu bu konuda cesaretlendirerek, çocuğa gelişim özelliklerine göre yapabileceği görevlerin verilmesi gerekmektedir. Sorumluk duygusunun artması çocuğun hayatta ve sosyal ilişkilerde başarılı ve uyumlu bir birey olmasına katkı sağlar (Oktay, 2002). Aile ve çocuk için “altın yaş” olarak isimlendirilen beş yaş ilk çocukluk evresinin kilit basamağıdır. Bu yaşın temel özelliklerinden biri çocuğun birey olarak

yeterli olmasıdır. Beş yaş çocuğu, içinde bulunduğu çevreye uyumu başarılı bir şekilde sürdüren ve gelişimsel özellikleriyle toplumsallaşmış bir bireydir (Zembat ve Unutkan 2001; Yavuzer, 2012).

Beş yaşındaki bir çocuk çevresiyle daha uyumlu, rahat ve sakin bir bireyken altıncı yaşında bunların yerini daha uyumsuz ve hareketli bir kişilik alır. Altı yaşındaki bir çocuk için öğretmen ve arkadaşlarının önemi artarken sosyal açıdan ailesine olan bağımlılığı devam etmektedir. Yalnız başına oynamak istemez ve küçük olan oyun grupları genişlemiştir. Çocuklar oyun kurallarını kendileri belirler, oyunlarda kız-erkek rolleri ayrışmaya başlar ve oyun malzemeleri de beraberinde farklılaşır. Çocuk yetişkinin kontrolünde oynanan oyunlarda verilen rolleri yerine getirmekte daha becerilidir. Ayrıca çocuk altı yaşına doğru iş birliği, arkadaşlık, sempati, rekabet, kavga, sataşma gibi bir takım toplumsal davranışlarda bulunmaya başlar (Yavuzer, 2007).

Altı yaş, çocuk gelişiminde kritik dönemlerdendir. Çocuk altı yaşında, ilgi ve merakıyla çevresinde yoğun bir faaliyet içine girmesiyle birlikte, sosyal çevresine olan duyarlılığı devam eder. Altı yaş çocuğunun her konuda yardıma gereksinimi vardır; fakat yardım tekliflerini çoğunlukla reddeder. Altı yaşında çocuk çevresince “büyük çocuk” olarak nitelendirilmekten memnun olmakta, özel işlerini kendi başına yapmak istemekte ve kendisinden büyük bireylerle oturup; onların sohbetlerine katılmak istemektedir. Altı yaş çocuğu; etkin, heyecanlı, girişken, hedefe yönelik davranış kalıpları sergileyen kimi zaman düşünceli, kimi zaman ise kararsız bir kişilik ve ruh yapısına sahiptir (Oğuzkan ve Oral 1997; Oktay, 2002).

Beş yaş çocuğu sosyal becerileri elde ederken bununla birlikte duygu kontrolünde ilerlemektedir. Beş yaş grubu çocukları duygusal açıdan dengeli olsalar da karanlıktan ve kaybolmaktan korkma gibi korku davranışları gösterebilirler ama bunu söylemekte sıkıntı yaşarlar (Oktay, 2002). Beş yaşına geldiklerinde akranları ile iyi ilişkiler kurmaya başlayan çocuk akranlarıyla daha uzun vakit geçirir. Bundan zevk alan çocuk için oyun önemlidir. Diğer bireyleri kabul edip isteklerini anlayan çocuk kurallar karşısında ve grup içerisinde daha uyumludur. Kendinden küçüklere yardım etmekten hoşlanırlar (S. Şen, 2007).

Beş yaşındaki çocuk, ertesi güne oynadığı oyunu taşıyabilir, sosyal kuralların sebeplerini anlayarak onlara uyar, haklarının farkındadır ve kendi hakkını korumaya

başlar, diğer insanların kendisinden başka bakış açıları olabileceğini öğrenir ve sorumluluk bilinci artar (Cirhinlioğlu, 2015). Beş yaşının başında çocuk uyumlu ve daha sakin bir yapıdayken bu yaşın ortalarına doğru uyumsuz ve daha hareketli bir yapıya sahip olmaya başlarlar (Oktay, 2002). Bu kararsızlık durumu duygusal yapısına yansıyan çocuk oyun arkadaşlarını sevdiğini söylerken bir süre sonra aksini ifade edebilir (S. Şen, 2007).

Beş yaşındaki çocuklar akranlarıyla ve çevresindeki yetişkinlerle iletişim kurar, sosyal becerileri daha da gelişmiştir (Örneğin; başkalarına beraber etkinlik yapmayı teklif eder, değişik aktivitelere katılım gösterir, yiyeceklerini paylaşır). Basit kuralları olan oyunları oynayabilir ve daha karmaşık ve devamlı iş birliği gerektiren oyunlarda rol üstlenebilir. Diğer çocuklarla arkadaşlık ilişkisi kurmaya, bu ilişkileri devam ettirmeye çalışır. Kendini başka insanlara kabul ettirmek ve onlarla arkadaşlık yapmak ister (Örnek olarak; “Biz arkadaş olduk, değil mi?” gibi sorularla bunu gösterir). Beş yaşındaki bir çocuk bir gruba katılabilir ve başkalarını grup dışına alabilir. Çevresindekilerin hislerinin farkına vararak onlarla ilgilenmek ister. Bunun için çeşitli davranışlarda bulunur (Örneğin; bloklardan yaptığı kulesi yıkılan akranına, “Üzülme Ali, ben sana yapmanda yardım ederim.” der). Akranları ile olan problemlerinde yetişkin desteği almadan kendisi çözmek ister (Örneğin; “Benim bir fikrim var, Ali! Sen fil ol ben de aslan olayım. Sonra sen aslan olursun ben fil olurum, değiştiririz!” der) (TED, 2018).

Sosyal olarak yetişkine bağımlılığı azalan çocuk arkadaşlarıyla uzun zaman geçirirler ve onlarla ileriye dönük planlar yapıp uygularlar (Oktay, 2002). Bu yaşta anneye olan bağımlılığı azalan çocuk ilgisini çevreye yöneltir (Canay, 2004). Çevreye yönelen çocuğun sosyal gelişiminde bireyselleşme ve sosyalleşme iki unsurdur. Bireyselleşme çocuğun kimlik kazanması olarak tanımlanırken sosyalleşme ise çocuğun çevresiyle olumlu düzeyde ilişki kurma sürecidir ve sosyal beceri birçok davranışı içermektedir (Gülay, 2011a). Gresham ve Elliot (1990, akt. Ömeroğlu vd., 2012) okul öncesi dönem çocuğundaki sosyal becerilerin; kendini kontrol etme, sorumluluk, iş birliği ve girişkenlik olduğunu söylemektedir. Çocuğun sahip olduğu bu becerilerin çocuğun toplumsal kurallara uymasına, kendi haklarını kullanabilmesine ve çevresine yardım etmesine önemli bir katkı sunacağını belirtmektedir.

Altı yaşındaki çocuk, çevresinden destek almadan öz bakım ihtiyaçlarını giderir, paylaşmayı ve sıra kendine gelinceye dek beklemesini bilir, grup içerisinde işbirlikçi çalışır, çevresinin kendinden beklentilerinin farkındadır ve bunları uygular, başkalarının haklarına saygı göstermenin yanında kurallara uyar (Cirhinlioğlu, 2015). Altı yaş çocuğu, destekleyici ve olumlu durumlarda ihtiyaçlarını ve duygularını başkalarına aktarır. Baskı altında asabi olabilir. Akranıyla çalışırken hem liderlik yapabilir hem de lidere uyabilir. Oyunlarda ben dilini kullanarak inatçı olabilir. Basit grup oyunları ve masa oyunları tercihleri arasındadır. Kendini baskı altında hissetmediği durumlarda saygılı davranışlar sergileyebilir. Kendi istediği sonuca ulaşmak için kurallarda değişiklik yapabilir. Zamanla karmaşık oyunlara ve dramatik grup oyunlarına katılabilir. Başkalarının da fikirlerinin olduğunu kabul eder. Problemlerini yetişkin desteğiyle veya konuşarak çözebilir. Kavga eden akranlarını barıştırmak ister. Altı yaştaki problem çözümünde genellikle yetişkinden alınan yardım veya akranlardan ayrılmayı içerir (TED, 2018).

Beş-altı yaş grubu çocukları ebeveyni model aldıklarından ebeveynin olumlu ve iyi model olması gerekir. Kendisine söylenenlerin yanlış veya doğruluğunu ayırt edemeyen bu dönem çocukları kendisine söylenenleri olduğu şekilde algılar (Sungur, 2010). Altı yaşında çocuk için öğretmen hayatındaki en önemli insandır. Bu sebepten dolayı okulda öğretmeni dinleyen çocuk, aksine evde yaramazlık davranışı sergileyebilir. Yalnız başına oyun oynamaktan çok arkadaşları ile oynamayı tercih eder ve arkadaş grubu genişler (Oktay, 2002). Çocuklar çevrelerine duyarlık gösterir ve yetişkinler üzülünce üzülür, mutlu olunca mutlu olurlar. Küçük yaşlarda gösterdiği yetişkinle özdeşleşme altı yaşında yeniden gözlenir ve yetişkini model alır. Erkeklerin baba ile özdeşleşme, kızların ise anne ile özdeşleşme çabası içerisinde olduğu görülür. Sağlıklı aile ilişkileriyle çocukların da sağlıklı, sağlam kişilik geliştirmeleri desteklenir (S. Şen, 2007). Gülay ve Akman'a (2009) göre sosyal gelişim; çocuğun hem ait olduğu topluma uyum gösterdiği hem de bireyselleştiği, yaşam boyu devam eden bir süreçtir ve yaşamın ilk yıllarında elde edilen sosyalleşme deneyimleri, sonraki yaşamı da etkilemektedir.

Gülay ve Akman'ın (2009) ifadelerine göre; okul öncesi dönemde sosyalleşme deneyimleri ne kadar çok uyaranla desteklenirse, sosyal gelişim o kadar çok başarılı sürecektir denilebilir.

2.1.3. Saldırganlık. Gümüşdağ (2004) saldırganlığı, saldırganlık davranışında bulunan bireyin kastına bağlı olarak zarar verme amacı taşımasının yanında yaralama amacıyla da yapılan bir davranış olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle saldırganlık, öfkeli ve araçsal olarak yapılan bir eylemdir. Öfkeli saldırganlık, öfke ve düşmanca his tarafından tetiklenen bir eylem olarak, araçsal saldırganlık ise, yapılan eylem dışında farklı bir hedefe kavuşmak için yapılan bir eylemdir.

Buss'a (1978) göre; saldırganlık fiziksel, sözel, aktif-pasif ve dolaylı-dolaysız saldırganlık şeklinde ayrılabilir. Fiziksel-dolaysız saldırganlığa; yumruk atmayı, sözel saldırganlığa, hakarete bulunma ve onur kırıcı söz etme; fiziksel aktif dolaylı saldırganlığa, şaka yapmayı, sözel aktif dolaylı saldırganlığa; dedikodu yapmayı, fiziksel pasif dolaysız saldırganlığa; bir şeylere engel olmayı, sözel pasif dolaylı saldırganlığa; sessiz kalmayı, sözel pasif saldırganlığa ise yazarak veya konuşarak reddetmeyi göstermiştir. Saldırganlık, öfke duygusunun dışa vurumu olarak da nitelendirilebileceği için yapılan çalışmalarda saldırganlık ve öfke kavramlarının bir arada kullanıldığı da görölmektedir (akt. Durak, 2006). Saldırganlık ve öfke sürekli yan yana kullanılan kavramlar olduğundan eř anlamlı algılanmaktadır. Fakat literatüre bakıldığında saldırganlık daha çok davranışı gösterirken, öfke bir duyguyu ifade etmektedir (S. Özmen, 2004).

Günümüzde zamanla artış göstermekte olan saldırganlık, okul öncesi dönem yaşlarında edinilen ve fiziksel açıdan olduğu kadar ilişkisel açıdan da görölen bir davranış problemidir (Uysal ve Dinçer, 2013). Saldırganlık, sosyal davranışların güçlü bir tayin edicisidir. Saldırgan çocuk, akranları ve diğer sosyal çevreyle ilişkilerinde ruhsal sorunları sebebiyle, uyum gösteremeyen çocuktur. Kişinin çevresine veya nesnelere göstermiş olduğu hiddetin dışa yönelmesidir. Yaralama, fırlatma, vurma ve küfretme gibi açıkça gözlenebilen tavırların yanında kavga etme, geçimsizlik ve gerginlik şeklinde de gözlenebilir. Saldırgan çocuk, başkaları tarafından koyulan kurallara uymaz ve karşı gelme davranışı sergileyerek akranları ve sosyal çevresiyle olumlu ilişki kuramaz (Yörükoğlu, 1998).

Literatürde okul öncesi dönemdeki çocuklar için genellikle doğrudan (fiziksel) ve dolaylı (ilişkisel) saldırganlık tipi belirtilmiştir. Son yıllarda gelişim kuramcıları, tüm gelişim dönemleri boyunca en yaygın ve göze çarpan saldırgan davranışın fiziksel ve ilişkisel saldırganlık türleri olduğunu söylemektedirler (Crick, Casas & Mosher, 1997,

akt. İkiz, 2015). Fiziksel saldırganlık; itme, başkasına veya eşyaya vurma, dövme, tekme atma, itme ve yumruklama gibi başkalarının canını acıtmaya yönelik davranışlarını kapsamaktadır (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2017).

2.1.3.1. Okul öncesi dönem çocuklarında saldırganlık. Saldırganlık, yaşamın çeşitli dönemlerinde farklı biçimlerde ortaya çıkar. Küçük bir bebeğin saldırgan dürtüleri, ısırma gibi oral dürtüleriyle saldırganlığın boşaltılmasını sağlar. Dışkı ile kirletme ve dışkıyı bırakmama saldırganlık dürtüsünün önemli dışa vurum yollarıdır. Çocuklar saldırganlığı başlarda doğal bir şekilde dışa vururlar. İlk dönemde bebeklikte tepinme, altını ıslatma ile gösterilen saldırganlık, çocuğun büyümesi ile vurma, ağlama, tepinme, şeklinde dışa vurulurken; ilerleyen zamanlarda kendine yönelik veya çevreye dönük sözel saldırganlık şeklini alır. Sözel yetenekler geliştikçe fiziksel saldırganlığın yerini alay etme, lakap takma gibi sözel saldırganlık davranışları alır (Brenner, 1993; Bee, 2000, akt. Özdemir, 2014).

Çocuklarda görülen saldırganlık davranışı; olumsuz duygularını yenemeyen çocuğun bunu davranışına yansıtarak kendine veya bir başkasına zarar vermesidir. Çocuklarda saldırganlık davranışından söz etmek için çocukluk yaşlarında görülen itişip kakışma, ara sıra geçimsizlik ve kavgalar yanında bu davranışların süreklilik gösteren ve tüm sosyal ortamlarda şiddete yönelik tavırlar haline gelmesi gerekir. Çocuklarda saldırganlık zarar verme veya öfke nöbetleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda ise ele geçen her şeyi kırma, parçalama isteği, aşırı heyecan, yerinde duramama, çabuk parlamaya gibi davranışlar görülmektedir. Doğal olarak kabul edilen saldırganlık dürtüsü bazı çocuklarda daha güçlüdür. Bir çocuğun zorluğa, yaşamı süresince ölçülü olarak alışması, engel karşısında duyduğu saldırı dürtüsünü frenlemesi istenir. Anne baba aşırı hoşgörülü olursa çocuk her isteğini yerine getirmeye çalışır ve olağan güçlükler karşısında kızgınlık davranışı gösterir. Çocuk ihtiyaçları karşılandığı müddetçe uysallaşır ve daha az tepkiyle de ihtiyacının karşılanabileceğini anlar. Asi davranmak yerine uysal davranmanın kendi lehine sonuçlandığını görür. Kendisine sevgi gösterildiğinde bu davranışın sürmesi için kendi kendini sınırlandırmayı öğrenir (Aydın, 2004). Çocukta saldırganlık içe ya da dışa yönelik olabilir. Çocuğun saldırganlığı kendine yönelttiğinde öfke nöbetleri, kendine vurma, saçını çekme, bağırma davranışları görülürken, dışa yönelttiğinde ise

yanındakine zarar verme, elindekileri atma, kırma, küfür etme, ağlama davranışları görülmektedir. Saldırgan davranışlar çocukların beden dilleri ile kızgınlık, öfke, hayal kırıklığı, utanma gibi saldırgan davranışı tetikleyen yüz kızarma, ağlama, düzensiz nefes alıp verme, kasılma gibi diğer duygular da açıkça görülebilir. Ayrıca şakayla vurma, tekme-yumruk atma ve aşağılayıcı davranma da saldırganlık davranışdır (Terzi, 2009).

Saldırgan çocuk, temelde güvensiz olduğundan çevresinden kendine yönelik iyi bir davranış beklemediği için ilk olarak kendi saldırgan tepki verebilir. Kendi görmediği hoşgörüyü başkalarına göstermeyebilir. Aşırı saldırgan çocuk özsaygısı düşüktür ve aynı zamanda doyumsuz, sevilmediğine inanmıştır. Özsaygısı düşük olduğundan kabadayılık davranışlarıyla kendini güçlü olduğuna inandırmaya çalışmaktadır (Başar, 1996). Okul çağına gelen çocukların çoğunun, becerileri yeterince gelişmiştir. Gergin veya hoş gitmeyen bir durumla karşılaştıklarında iş birliği içerisine girebilirler. Bazı çocuklar ise saldırganlıklarını etkili bir biçimde yönetebilme ve engelleme becerilerini kazanamamışlardır. Vurma, kırma, fırlatma ve öfke nöbeti gibi davranışlar sergileyebilirler. Erkeklerde görülen saldırganlık kızlara göre yaklaşık yedi kat fazladır. Bunun nedeni erkek çocuğun doğuştan gelen saldırganlık eğilimlerinin toplum tarafından desteklenip kabul görmesi durumu gibi birçok faktörle bağlantısına dayanır (Yavuzer, 2007). Okul öncesi çocuklarda saldırganlığın şekli ve boyutu farklı davranışları göstermektedir. Saldırgan olarak tanımlanan çocuğun şiddet davranışları daha çok patolojik olmakta ve bu davranışlar devamlılık göstermektedir. Saldırganlığın nasıl kullanıldığını görebilmek için, çocukların tüm davranışları bireysel olarak gözlenmelidir. Belirli olan saldırgan bir davranışın amacı hakkında ancak bu şekilde bilgi sahibi olunabilir. Bu yaklaşım, saldırganlığın hedefine ulaşp ulaşmadığını anlamak açısından önemlidir (Sevinç, 2003).

Çocukluk döneminde sözel ve fiziksel olmak üzere iki tür saldırganlık türü görülmektedir (İnanç vd., 2017). Bunlardan fiziksel saldırganlık, erken çocukluk döneminde en yaygın olarak görülen davranış şeklidir. Küçük çocuklar dil gelişimlerine bağlı olarak, öncelikle fiziksel tepkiye başvurmaktadır. Bu dönemde görülen saldırganlık istenilen amaca ulaşma konusunda karşılaşılan engellemeler neticesinde meydana gelmektedir. Çocuklar, sözel becerileri geliştikçe; fiziksel saldırganlık davranışlarına sözel saldırganlık davranışları da eklenebilmektedir

(Archer & Coyne, 2005; Feldman, 2005; McFadyen, Bates, Dodge & Pettit, 1996, akt. Gülay, 2008). İsteklerini ağlayarak, bağırarak, vurarak, küfrederek kabul ettirmeye çalışan ve amaçlarına ulaşmak için bu davranışları kullanan çocuklar engellenmezse, davranışları ödüllendirilmiş olmakta ve zaman içinde bu davranışlar çocuğun kişiliğinde yer etmeye başlamaktadır (Ağaoğlu ve Terzi, 2008). Erken çocuklukta başlayan saldırganlık davranışları, kronikleşerek tüm hayatı boyunca sürebilecek sorunlara neden olmaktadır (McFadyen, Bates, Dodge & Pettit, 1996, akt. Gülay, 2008).

Saldırganlığın bütün türleri erken çocukluk döneminde hem erkeklerde hem de kızlarda görülmekte ve ilk öğretim çağında da sürmektedir (Adams, 2008). Erkeklerde tüm saldırganlık davranışları görülse de fiziksel ve sözel saldırganlığın kızlara göre erkekler arasında görülme oranı daha yaygındır (Özkan ve Çifci, 2010). Kız çocukların ise fiziksel saldırganlık yerine ilişkisel saldırganlığı daha çok kullandıkları bilinmektedir (Pişkin, 2010). Böylece kızlar ilişkilerini kullanarak bedensel güç zayıflıklarını örtüp bazı zamanlarda kendisinden fiziksel yönden güçlü olanlara bile üstünlük kurabilmektedirler (Uysal ve Dinçer, 2013). Bu kapsamda çocukların güven ortamında yetiştirilerek enerjilerinin spor gibi çeşitli aktivitelere yöneltilmesi, çevresiyle uyumlu ilişkiler oluşturabilmesi için destek olunması saldırganlığın en aza indirilebilmesi için gereklidir (Özaslan ve Gürsoy, 2005).

2.1.4. Okul öncesi dönem çocuklarında sosyal uyum ve beceri. İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi, ait olduğu fiziksel ve sosyal çevreye uyumuna bağlıdır. Bundan dolayı sosyal gelişim ve sosyalleşme kavramları önem taşımaktadır. Sosyalleşme, bireyin toplumun belirli davranışlarını kişiliğine aktararak topluma ait bir kişi haline gelmesidir (Zembat ve Unutkan, 2001). Çevresindeki kurallara ve değerlere uygun davranış biçimlerini kabul ederek sosyalleşen birey; kendisi ve çevresiyle, sağlıklı ve dengeli bir ilişki kurup bu ilişkiyi devam ettirebilmesiyle uyumu gerçekleştirmektedir (Yavuzer, 2012).

Koenig (2000), insanın ilk görevinin yaşamının ilk yıllarından itibaren sosyal çevresine uyum sağlamak olduğunu söyleyerek bireyin yaşam boyu çevresiyle bir uyum süreci geçirdiğini ifade etmektedir (akt. Sungur, 2010). Uyum, organizmanın çevresinden gelen uyaranlara düzenli ve tutarlı yanıtlar verebilme yeteneğidir (Aydın,

2001). Bireyin başkalarıyla uyum gösterebilme başarısı; kendisini ait olduğu topluluğa olduğu şekilde tanıtabilmesidir. Uyum davranışı, bireyin kişisel bağımsızlık ve sosyal sorumluluklarını karşılayabilme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 2007, 2012). Birey biyolojik, psikolojik ve toplumsal olarak sürekli bir etkileşim sistemi içerisinde olduğu için uyum yalnızca toplumsal beklentilere göre davranış geliştirme biçimi olarak düşünülmemelidir. Bireyin yaşamını oluşturan bu sistemin sağlıklı bir şekilde yürümesi de uyum olarak adlandırılmaktadır (M. Avcı, 2010). Köknel'e (1997) göre birey, yaşamı boyunca gelişim içerisinde. Yaşamı boyunca gelişim içerisinde olan birey, kendisinde meydana gelen bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal değişiklikleri kabul edip, değişikliklere uygun tutum ve davranışlar göstererek ilişkilerini sürdürmelidir. Bireyin kendisindeki bu değişiklikleri kabul ederek hem kendisiyle hem de çevresiyle olan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi bireyin uyumudur.

Sosyal uyum ise; kişinin toplumsal uyaranlara ve hayatın zorluklarına karşı duyarlılık geliştirme, başkalarıyla geçinebilme, onlar gibi davranabilme gibi kabul edilebilir davranışlar geliştirebilmesidir (Ş. Yapıcı ve Yapıcı, 2005). Bireyin sahip olduğu sosyal becerilerine göre; sosyal yönden yeterli durumda olduğu düşünülerek, sahip olduğu sosyal becerilerin aynı zamanda kişinin sosyal yeterliliği olduğu kabul edilmektedir. Var olan bu sosyal becerilerin kullanılması sonucunda ise sosyal uyum görülür. Başka bir ifadeyle, sosyal uyumun gerçekleşmesi için sosyal becerilerin kazanılması gerekmektedir (Çiftci ve Sucuoğlu, 2004; Erten, 2012).

Sosyal beceri, kişisel ilişkilerde sosyal bilgiyi analiz ederek anlamının yanında, amaca yönelik değişen hem gözlenebilir hem de gözlenemeyen bilişsel ve sosyal öğelerin olduğu öğrenilebilir davranışlardır. Sosyal beceriler, diğer insanların olumlu tepkilerine yol açıcı ve olumsuz tepkilerini önleyici, diğer insanlarla olan etkileşimi sağlayan sosyal yönden kabul gören davranışlardır (Erten, 2012).

Akkök (1996, akt. Sungur, 2010) sosyal becerileri; ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri (konuşmayı başlatma ve sürdürme, soru sorma, kendini tanıtmaya, iltifatta bulunma, dinleme, yardım ihtiyacını dile getirme, yönerge verme, verilen yönergeleri uygulama, özür dileme ve ikna etme), grupta bir iş yürütme becerileri (grupta sorumluluk alma, iş bölümüne uyma ve gruptaki diğer bireylerin görüşlerini anlamaya çalışma), duygulara yönelik beceriler (karşı tarafın duygularını anlama, kendi

duygularını anlama, duygularını ifade etme, karşı tarafın kızgınlığı ile başa çıkma ve olumlu duygularını söyleme, korku ile başa çıkma), saldırgan davranışlarla başa çıkmaya yönelik beceriler (paylaşma, izin alma, diğer insanlara yardım etme, uzlaşma, kızgınlığını kontrol etme, hakkını savunma ve koruma, alay edilmeye başa çıkma ve kavgadan kaçınma), stres ile başa çıkma becerileri (grup baskısıyla mücadele etme, başarısızlıkla biten durumla mücadele etme ve yalnız kalmayla baş etme) ve plan yapma - problem çözme becerileri (ne yapacağını düşünme ve karar verme, meydana gelen sorunun nedenlerini araştırma, hedef oluşturma, bilgi edinme, karar verme ve başladığı bir işe yoğunlaşma) olarak ele almıştır.

Sosyal beceriler genellikle diğer bireylerin gözlenmesiyle, gözlenen davranışların model alınarak taklit edilmesiyle kazanılmakta; çevreden alınan dönütler ile kalıcılığı sağlanmaktadır. Çoğu ülkede, sosyal becerilerin önemi kabul edilerek sosyal eğitim programlarında farklı yaş grupları ve ebeveynleri için sosyal beceri programları hazırlanmaktadır. Yapılan araştırmalarla programların etkililiği ve bireyin sosyal becerilerini kazandırma ve kullanabilme düzeylerine etki eden faktörler belirlenmeye çalışılmaktadır (Çiftci ve Sucuoğlu, 2004).

Çocukluktaki sosyal uyum ve becerilerin gelişimi, yaşamının diğer zamanlarındaki sosyal uyum ve becerilerin temelini oluşturmaktadır. Gözlem ve taklit yoluyla davranış kazanan çocuk için, ebeveynin çocukla kurduğu iletişim ve tutumu çocuğun sosyal uyum ve becerilerini önemli derecede etkiler (Işık, 2007). Okul öncesi dönem çocuğun en yakın çevresi olan ebeveyn tarafından karşılanan sevgi, düzenli bakım ve beslenme gereksinimleri, çocukta güven duygusunun gelişmesini destekler. Bu sayede erken çocukluk döneminde ebeveyn ile ilişkilerinde olumlu yönde gelişme olan çocuklar diğer insanlara da benzer şekilde davranabilmektedir. Özetle çocuk, aile içerisinde kendine karşı yapılan davranış ve tutumları yansıtır. Çocuğun aile dışında yaşadığı ilişkiler olumsuz olur ve bu ilişkilerde dışlanırsa, çocuk bu ilişkileri tekrar deneyimlemek istemeyecektir. Bunun yanında çocuk olumlu ve mutlu sosyal ilişkileri tekrar etmek isteyecektir (Y. Günindi, 2010).

2.1.5. Okul öncesi dönem çocuklarında saldırganlık ve sosyal uyumu etkileyen faktörler. Okul öncesi dönemde çocuğun sosyal gelişimi ve uyumu bazı faktörlerden etkilenmektedir. Bunlardan temel olanlar aşağıda verilmiştir.

2.1.5.1. Ebeveyn çocuk etkileşimi. Çocukların sosyal duygusal gelişimin üzerinde ebeveynlerin etkisi ve model olması azımsanamayacak kadar öneme sahiptir (Kotil, 2010). Bandura'ya göre insanların bir davranışı öğrenebilmeleri için, o davranışın başkaları tarafından nasıl yapıldığını gözlemlemeleri gerekmektedir. Ebeveynlerin yaptığı olumlu veya olumsuz birçok davranış çocukları tarafından model alınmakta ve taklit edilmektedir (Yıldız, 2004). Ebeveynler çocukları için modeldirler. Ebeveynin söz ve davranışları, çocuklarına karşılaşacakları duruma karşı tutumlarını etkileyen bir modeldir (Küçüker, 1997).

Ebeveyn-çocuk arasındaki etkileşimin niteliği giderek farklı boyutlara ulaşmaktadır. Artık ebeveynler çocuklarını daha aktif, sorumluluk sahibi ve topluma yararlı üretken kişilikler olarak yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Başarılı bir sosyalleşme ile çocukta iç denetim gelişmekte ve bunun sonunda çocuk gerektiği zamanlarda davranışlarının yönlendirmesi ve kontrolünü yapabilmektedir. Buna bağlı olarak kişide iç denetim geliştirse, zorlama ve yönlendirme olmadan da toplumsal norm ve kurallara uygun şekilde davranışlarda bulunulmaktadır (Aral, Kandır ve Yaşar, 2001).

Ailede sağlıklı bir iletişimin olabilmesi için anne-babanın kendi aralarındaki ilişkinin sağlıklı olması gerekmektedir. Anne-babanın birbirlerine olan iletişimi çocuğu, çocuğun anne ile olan iletişimi babayı, çocuğun baba ile olan iletişimi de anneyi etkileyecektir (Aytar ve Kaytez, 2015). Anne- baba-çocuk üçgenindeki bu iletişim biçiminin bireyler üzerinde etkisi olabilmekte ve bu durumdan en fazla çocuklar etkilenmektedir (Güngör, 1995).

Çocuğun sağlıklı kişilik geliştirmesinde ve sosyal çevresine uyum sağlamada ebeveyn-çocuk etkileşiminin önemi büyüktür. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında ve sosyal uyumunda ebeveyn modeli önemli olduğundan ebeveynin sözlerinden çok davranışlarıyla çocuklara model olmaları gerekir (Çetinkaya, 2004). Ebeveynler ile çocuklar arasındaki sağlıklı etkileşim sonucunda çocuklar mutlu ve yapıcı bireyler olur. Aksi durumda çocuklar kişilik gelişimlerinde uyumsuz ve problemlili bireyler haline alabilir (Çiftçi ve Biçici, 2005).

Yılmaz (2000) ve Masalcı (2001) çalışmalarında, ebeveyn çocuk ilişkisinin sağlıklı olmadığı ortamda büyüyen çocuğun daha fazla duygusal sorunlar yaşadığı, ebeveyni ile etkileşimi sağlıklı olan çocukların, diğer çocuklara göre daha az saldırganca davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Onur (2000) ise aile eğitim durumunun

düşüklüğünün ve aile içi iletişimin gerekli nitelikte olmamasının da çocuğun eğitiminde ve büyütülmesinde hatalı uygulamalara neden olabileceğini ifade etmektedir.

Çocuk ilk sosyal davranışlarını aile bireyleri ile olan etkileşimiyle edinmektedir. Çünkü aile dünya görüşü ve tutumlarıyla çocuğun kişilik ve davranış geliştirmesinde etkili olan kurumdur. Buna bağlı olarak aile, okul öncesi dönem çocuğun hayatında etkili bir sosyalleştirme kurumu ve toplumsal ilişkilerinin örneklendiği bir sahne olarak değerlendirilebilir. Çocuk, insan ilişkilerini tüm karmaşık yönleri ile bu sahnede gözlemleyerek insan ilişkilerini olumlu yönde etkileyen; bağlılık, uzlaşma, iş birliği gibi olumlu davranışları ve uyuşmazlık, çatışma ve çekişme gibi olumsuz davranışları kazanır (Çağdaş ve Seçer, 2002; Yörükoğlu, 1998).

Ebeveyn-çocuk ilişkisi çocuğun sosyal gelişimini etkileyen diğer bir faktör olan akran ilişkilerinden önce gelmesiyle birlikte akran ilişkilerinin gelişiminde de etki göstermektedir (Turner, 1991, akt. Erten, 2012). Aile içindeki sağlıklı ve iyi ilişkiler içinde yetişen çocuklar; mutlu, bunalımdan uzak ve yapıcı bireyler olarak yetişir ve büyüme dönemlerinde başarılıdırlar. Aksi şekilde sevgi ve ilgiden mahrum bir ebeveyn çocuk ilişkisiyle yetişen çocuklar ise, sevgi ve ilgi açlığının etkisiyle bazı davranış ve uyum bozuklukları gösterebilirler (Yavuzer, 2012). Sonuç olarak aile; her bireyin birbirini etkilediği, ebeveyn-çocuk ve kardeşler arasındaki ilişkiyi kapsayan sosyal bir sistem olarak düşünüldüğünde aile bireylerinin karşılıklı olan duyguları ve davranışları sosyal sistemin desteklenmesi açısından önemlidir. Aile içerisindeki etkileşim kalıpları göz önüne alındığında bu sistem için uygun ortamı sunan aile bireylerinin, birbirlerine yönelik tutumları da sosyal uyum üzerinde önemli bir etken olarak görülmektedir (Yıldız, 2004).

2.1.5.2. Ebeveyn tutumu. Birçok araştırmanın ebeveyn tutumlarının çocuğun saldırganlık ve sosyal uyumlarını etkilediğine dair sonuçları ortaya koyduğu görülmektedir. Çocuklarının davranışlarına ilk model olan ebeveynlerin, davranışları kadar çocuklarına karşı tutumları da çok önemlidir. Yavuzer (2007)'e göre, ailenin çocuğa karşı her bir tutumu, çocuğun farklı davranış ve kişilik özelliklerinin oluşmasında önemli bir etkidir. Olumlu ve demokratik tutumun sergilendiği ailede yetişen çocuklarda olumlu kişilik ve davranış özellikleri görülürken, olumsuz ve

baskıcı tutumun sergilendiği ailede yetişen çocukta ise olumsuz kişilik, saldırganlık ve zorbalık gibi davranışlar görülmektedir (İkiz, 2015). Saldırgan davranışlarda bulunan çocuklar, davranışlarından dolayı çevresiyle iletişim problemi yaşamakta ve bunun sonucunda benlik algıları üzerinde oluşan olumsuzlukla birlikte yaşamında ruhsal problemlerle karşılaşabilmektedir (Çelik, 2006).

Anne ve babanın gözlenebilen tutum ve davranışları; çocuğun cinsiyet rolünü, aktivite tercihlerini, kişilik gelişimini etkilemektedir. Anne ve baba çocuğun davranışlarını ne tam olarak kısıtlamalı ne de çocuğun tüm taleplerini yerine getirmelidir. Ailenin çocuğa olan tutumu güven aşıl原因ıcı ve tutarlı olmalıdır. Ebeveyn, yerine getirilebilecek isteklerini gücü doğrultusunda ve belli bir düzeyde yapmasına izin vermelidir. Bunu yaparken çocuktan beklentilerini açık ve anlaşılır şekilde belirtmelidir. Özetle, ebeveyn çocuğu ne çok sınırlandırmalı ne de başıboş bırakmalıdır. Dengeli bir şekilde girişimlerini desteklemelidir (Işık, 2007).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye yönelik tutum, inanç, davranış ve beklentisi olarak tanımlanan çocuk yetiştirme tarzları hangi kültüre ait olursa olsun çocuğun sosyalleşmesinin temelini oluşturmaktadır. Türkiye’de, çocuk yetiştirme tarzları ebeveyn tutumu olarak adlandırılmış ve birçok araştırmaya konu olmuştur (Sümer ve Güngör, 1999). Baumrind (1966, akt. Kılıç, 2015) okul öncesi çocuklarında yaptığı çalışmada ebeveyn stillerini otoriter, izin verici, demokratik olarak kavramsallaştırmıştır. İleriki yıllarda Maccoby ve Martin (1983) tarafından Baumrind’in (1966) çalışmasına ihmkâr ebeveyn tutumu da eklenmiştir.

2.1.5.2.1. Demokratik tutum. Ebeveyn tutumları arasında en sağlıklı olan bu tutumda, kurallar ve disiplinler belli ve ailenin tüm bireyleri için geçerlidir. Çocuğun fikirlerini beyan etmesine olanak sağlanmasının yanında hangi davranışın onaylanıp onaylanmayacağı hususu bellidir ve onaylanman davranışlar olumlu bir şekilde nedeniyle açıklanır (Gökner, 2012). Demokratik aile tutumunda çocuk tüm yönleriyle kabul edilir, ebeveyn çocuğa rehberdir ve onu karar alma sürecinde özgür bırakır. Aile içinde kurallar ortak kararlarla belirlenmekte ve tüm aile üyeleri için uygulanır. Çocuk ortak akılla alınan bu sınırlar içinde özgürdür. Kuralların açıklaması ise temellendirilerek yapılır. Aile ile ilgili kararlar hep birlikte alınır (Şahin ve Aral, 2012). Yavuzer’e (2001) göre, demokratik tutumla yetiştirilen çocuklar, özgüvenli,

başkalarının haklarını bilen, kendi sınırlarının farkında, kendi duygu ve düşüncelerini ifade edip savunabilen, sorumluluk sahibi, farklı düşüncelere saygı duyan ve hoş gören vb. kişilik özelliklerini kazanır.

2.1.5.2.2. Otoriter tutum. Ebeveynler çocukların gelişimsel özelliklerini dikkate almayarak kendi istekleri yönünde davranmasını beklerler. Ebeveynin koymuş olduğu kurallar çocuk tarafından sorgulanmamalıdır ve bunu sağlamak için ceza yöntemi normal bir yöntem olarak görülür. Çocuğun eğitiminde cezanın sıklıkla kullanıldığı bu tutum, çocuğun kendini ve fikirlerini ifade etmesini engeller, kısıtlar. Duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen çocuklarda öfke ve saldırganlık artarken bağımsız kişilik gelişiminde olumsuz etki yaratır (Sağlam, 2017). Otoriter tutum ile yetişen çocuklarda saldırganlık, düşük özgüven ve düşmanlık gibi olumsuz davranış problemleri görülmektedir. Ayrıca otoriter tutumdaki artış çocukta görülen davranış problemlerini de artırmaktadır (Aktaş, 2012).

Ebeveynin otoriter tutumuyla birlikte cezaya maruz kalan çocuk bu kez ev dışında saldırganlık gösterebilmektedir. Aile de sergilenen bu tutum nedeniyle çocukta gücünün diğerini ezebileceği düşüncesi oluşmaktadır. Bu çocuklar, otoritenin olduğu durumlarda uyumlu davranışlar sergilerken, otorite baskısı kalktığında isyankâr davranabilmektedirler. Ayrıca kendinden istenileni her zaman fazlası ile yerine getirmeye çalışırken; kendinden güçsüzlere karşı baskı uygulama ve ezme davranışları sergilemektedir (Kulaksızoğlu, 2000).

2.1.5.2.3. Aşırı izin verici tutum. Otoriter anne baba tutumunun tam tersi durum söz konusudur. Ebeveyn çocuk üzerinde egemenlik kurmak yerine serbest bırakır. Çocuğa neyin yanlış neyin doğru olduğu hakkında bilgi verilmediği gibi yaparak yaşayarak öğrenmesi beklenmektedir. Ebeveyn çocuğun mutluluğu için her şeyi yapmaya yönelir ve çocuğun isteklerini yerine getirmeye çalışır. Bu şekilde büyüyen çocuk şımarık, kolay tatmin olmayan, sabırsız, bencil, istekleri yerine getirilmediğinde aşırı tepki verme gibi davranışlarda bulunurlar (Gökner, 2012). Aşırı hoşgörölü ve düşkün tutumdaki ebeveyn, çocukta bencil duygular gelişmesine sebep olabilir (Yavuzer, 2012). Ailesi tarafından böyle bir tutumla yetiştirilen çocuk, diğer

ortamlarda da evde olduğu gibi tüm istediklerini yapabileceğini ve yaptırabileceğini düşündüğünden, sosyal ilişkilerinde sorunlarla karşılaşmaktadır (İkiz, 2015).

2.1.5.2.4. İhmalkâr (ilgisiz) tutum. Bu tutuma sahip ebeveynler çocuğu önemsemezler. İhmalkâr tutuma sahip ebeveynler genellikle hoşgörüle boş vermeyi birbirlerini karıştırdıkları için çocuk ebeveyni rahatsız etmediği sürece çocukla ilgili problem yoktur diye düşünürler. Çocuğuna karşı ilgisiz, çocuğun maddi manevi ihtiyaçlarına duyarlılık göstermeyen ebeveyn tutumudur. Kurallar yok denecek kadar az olmakla birlikte çocuk kendi haline bırakılmıştır. Bu tutumla çocuk, sevgi ve şefkatten uzak kalmakta, güvensiz ve olumsuz benlik geliştirmektedir. Sevgi ve şefkatten uzak kalan çocuklar kendilerini boşlukta hissetmektedirler. Bu sebeple asi, saldırgan ve suça meyilli davranışlar sergileyebilmektedirler (Yavuzer, 2001).

2.1.5.2.5. Aşırı koruyucu tutum. Bunların yanında toplumumuza ait bir diğer ebeveyn tutumu da aşırı koruyucu ebeveyn tutumudur. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumunda çocuğa gereğinden fazla korunma ve üstüne düşme davranışı gösterilmektedir. Bu tutumla büyüyen çocuk, özgüvensiz, ilişkilerinde zayıf, çekingen ve başkalarına bağımlı olan çocuklardır (Aktaş, 2012). Bu tutumdaki ebeveynler, çevrenin tehlikesine karşı çocuğu aşırı koruyan anne babalar olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun kendi başına bir birey olduğunun ve bağımsızlığını kazanmaları gerektiğinin farkında değildirler (Arı, Çağdaş ve Şahin, 2002).

2.1.5.3. Cinsiyet. Cinsiyet değişkeni çocuğun sosyal becerilerini etkileyen değişkenlerdendir. Cinsiyet açısından çocuğun sosyal becerilerine bakıldığında, kız çocuklar daha çok olumlu davranışlara sahipken, erkek çocukların daha saldırgan davranışlarda buldukları görülmektedir (Seven, 2008). Wentzel ve Erdley (1993) kızlardaki olumlu sosyal davranışların diğer insanlara saygı duyması ile ilgili olduğunu söylemişlerdir. Sosyal uyumsuzluk belirtisi olarak saldırganlık araştırmaları incelendiğinde, erkeklerin izledikleri filmlerdeki saldırgan erkek karakterleri model aldıkları görülürken kızların hem erkek hem kadın saldırgan karakterleri model edindikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak kız çocukların saldırgan görüntülerden

erkek çocuklara göre daha fazla etkilendikleri söylenmiştir (Huesman, Moise-Titus, Podolski & Eron, 2003, akt. Özdemir, 2014).

Cinsiyet değişkeni saldırganlığın düzeyini değil, saldırganlığın türünü etkiler. Erkekler çocuklarda sözel ve fiziksel saldırganlık görülürken, kız çocuklarda ilişkisel saldırganlık görülmektedir. Erkekler daha çok fiziki ve sözlü saldırganlık davranışlarında bulunurken kız çocukları akran ilişkilerini etkileyecek türdeki sözlü saldırganlık davranışında bulunmaktadır. İlişkisel saldırganlık davranışta bulunan çocukta uyumsuzluğa yol açarken, saldırganlığa maruz kalan çocukta ise yalnızlık ve dışlanmışlık duygusu görülmektedir (İnanç vd., 2017). Son yapılan araştırmalarda cinsiyetin saldırganlık üzerinde etkisi olan bir değişken olmadığı, cinsiyetin gösterilen saldırganlık davranışının türünde farklılık gösterdiği söylenmektedir. Bilim insanları kırıncı söz söylemenin ve sessizce acı çektirmenin de saldırganlık davranışı olarak görülebileceğini ve bu tür davranışların ilişkisel saldırganlık olarak tanımladığını söylemişlerdir. Bununla birlikte kızların da erkekler kadar saldırgan olabilecekleri belirlenmiştir. Bunun yanında ilişkisel saldırganlığın, en az fiziksel saldırı kadar etkisi olduğu ve etkilerinin daha uzun süreli olduğu düşünülmektedir (Thompson, O'Neill & Cohen, 2002).

2.1.5.4. Akran ilişkileri. Çocuğun sosyal uyum ve becerileri kazanabilmesinde en önemli etki olumlu akran modelleriyle iletişim kurmasıdır. Bunun için akranlarıyla iletişimde bulunması ve arkadaş edinmesi gerekmektedir. Arkadaş grubuna giren çocukta sosyal, duygusal ve bilişsel yönden gelişim, kendi hakkını koruma ve başkalarının haklarına saygı duyma gibi sosyal becerilerde ilerleme görülür. Kendine benzer özellikleri taşıyan arkadaşlarıyla iletişime geçen ve akranlarını kendilerine destekleyici olarak algılayan çocukta diğer çocuklara göre daha az davranış bozuklukları görülür. Akranlarına göre daha popüler ve sosyaldirler (Gülay ve Akman, 2009; Işık, 2007). Akran grupları çocuğa diğer insanlarla nasıl iletişim kuracağını gösteren küçük modellerdir. Akran grupları içerisindeki etkileşim kültürün, cinsel rolün, alt kültür özelliklerinin, kuralların nasıl ortaya çıktığını ya da kaldırıldığını öğretmenin yanında yeni toplumsal roller almayı sağlar, grup halinde hareket edebilme ve sosyal hareketlilik becerilerini öğretir (Küçük, 1984).

Başka bir ifadeyle; akran ilişkileri, çocukların sosyal beceri gelişimlerinde önemli bir yere sahiptir ve akranları tarafından kabul gören çocuklar gelecekte daha az uyum sorunu yaşarlar (Lieberman, Solomon, Greenberg ve McGregor, 1999). Akranlarla iletişime geçmek için gerekli olan sosyal becerilerin eksikliği sonucunda ortaya çıkan olumsuz davranışları saldırganlığın nedenlerindedir. Çünkü çocuklar, aynı zamanda akranlarından model alarak saldırgan davranışlar sergilemektedir (Uysal ve Dinçer, 2013).

2.1.5.5. Okul ve öğretmen. Temel beceriler ve davranışlar, okul öncesi dönem çocuğuna okullarda uygulanan eğitim planlarındaki etkinliklerle ve oyunlar aracılığıyla kazandırılır. Sınıfların fiziksel şartları, materyal çeşitliliği ve sınıftaki öğrenci sayısı çocuğun sosyal becerileri kazanmasında etkili faktörlerdir. Bunu yanında öğretmenin nitelikleri de çocuğun sosyal becerileri kazanmasında önemli yere sahiptir. Okul sosyal ilişkilerin yoğun olduğu bir ortamı barındırması çocuğun sosyal yönden gelişimini desteklemektedir. Bu nedenle çocukların sosyal becerilerinin desteklenebilmesi için geliştirebilmeleri için okul öncesi eğitim kurumlarında; drama, kukla merkezi ve iş birliğine dayalı öğrenme merkezleri vb. sosyal yaşam modeli içeren ortamlar hazırlanmalı ve sosyal gelişimi destekler düzeyde etkinlikler alınmalıdır. Bu etkinlikler aracılığıyla çocuğa içinde bulunduğu kültürün değerlerini ve yaşam biçimi tanıtılır (Oğuzkan ve Oral, 1997). Okul öncesi dönemin çocuğun gelişim alanları, olumlu davranış kazanma ve bu davranışların kalıcılığının sağlanması, okula karşı olumlu tutum kazanma ve sosyal yaşama hazır olma üzerine etkisi göz önüne alındığında okulun fiziksel özelliklerinin yanında çocuğun model aldığı öğretmenin önemi yüksektir. Öğretmen sınıf yönetimi becerilerine haiz olması ve eğitim programını verimli bir şekilde yürütebilmesi sınıfta istenmeyen davranış sorunlarının ortaya çıkmasına engel olacaktır. Ortaya çıkan davranış problemleri olursa öğretmenlerin bu istenmeyen durumlar karşısında yönetim stratejilerinin belirlenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Gül (2003) araştırmasında, öğretmeni ebeveynden sonra çocukla en çok ilişkisi olan yetişkin olarak tanımlamıştır. Çocuğun öğretmen tarafından anlaşılma ve tanınma gereksinimi vardır ve bu gereksinim çocuğun öğretmeni tarafından anlaşılacak kendini tanıma ve anlama isteğine dayanmaktadır. Howes (2000, akt. Işık, 2007) çalışmasında

çocuğun akranlarıyla kurduğu sosyal yeterliliğin okul öncesi sınıfının sosyal-duygusal ortamıyla ve ayrıca öğretmen-çocuk ilişkisi ile bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Çocuklar, olumlu ve güvenli düzeyde öğretmen-çocuk ilişkisine girdiklerinde, sosyal ilişkileri için öğretmenlerini model almaktadır.

Bu kapsamda okul öncesi dönem, çocuğun gelişimin nitelikli desteklenmesi, okula karşı olumlu tutum geliştirmesi, olumlu kişilik davranışları geliştirmesi ve ilkokula hazır hale gelmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Okul öncesi eğitimin verildiği sınıflarda ders değil etkinliklerin olması, teneffüs olamaması, çocukların gün boyu hep birlikte aynı ortamda olmaları nedenleri hem öğretmenin hem de öğretmenin sınıf yönetimi becerisinin önemini arttırmaktadır. Öğretmenin ve sınıf yönetiminin önemi artmaktadır. Eğitim akışının verimli bir şekilde yürütülebilmesi için öğretmenin etkili sınıf yönetimi becerilerine sahip olması gerekmektedir (Uysal, Altın ve Akgün, 2010).

2.1.6. Öfke tanımı. Öfke her insanda var olan temel duygudur. Engellenme, saldırıya maruz kalma, tehdit edilme, mahrum edilme ve kısıtlanma gibi durumlar karşısında hissedilen ve genellikle sebep olan duruma veya kişiye yönelik saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen bir duygudur. Bireyin her türlü tehdide karşı gösterdiği bir savunma türüdür (Öztürk, 2014). Öfke ve saldırganlık kavramlarının çoğunlukla karıştırıldığı görülse de Eckhardt ve Barbour (1997, akt. A. Özmen, 2004) bu kavramların aynı anlamda olmadığını belirtmektedir. Kökdemir (2004), öfkenin uygun yollarla ifade edildiği takdirde, son derece sağlıklı ve doğal bir duygu olduğunu söylemektedir.

Öfke bireyde değişik türlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, öfke içe vurum, öfke dışa vurum ve öfke kontrolüdür. Öfke dışa vurumu, öfke duygusunun sözel veya davranışsal olarak dışa yansıtılmasıdır (Özer, 1994). Öfke içe vurumu, öfkeyi içe yöneltip bastırmayı ifade eder. Öfke kontrolü ise, duygunun düzeyi ne olursa olsun öfkenin kontrol altında tutulmasını ifade eder. Öfkenin kontrol edilememesi durumunda ergenlerde saldırganlık, kötü madde kullanımı, kızgınlık, şiddet, suça yönelme davranışları görülebilmektedir (Akdemir, 2008; Albayrak ve Kutlu, 2009). Ayrıca öfkenin kontrol edilememesi; birçok probleme yol açarken, psikiyatrik bozukluklarda öfke ve saldırganlığa yol açabilir (McDougall, 2006, akt. Eser ve Üstün, 2011).

2.1.6.1. Ebeveynlerin öfke durumunun çocuğa etkisi. Aile, duygularımızın olduğu ilk sosyal alandır. Yetişkinlerin çocuklarına yönelmiş olduğu duygular ve davranışlar, çocuğun duygusal yaşamlarının çizgisini belirlemektedir. Çocuk, ilk önce ailede toplumsallaşarak ait olduğu topluma uygun davranışlar geliştirir (Kutlu, Batmaz, Bozkurt, Gençtürk ve Gül, 2007). Çocuğun model aldığı ilk çevresi anne ve babasıdır. Aile içerisinde yaşanan saldırganlık ve öfke yüklü davranışlara çocuklar ya doğrudan maruz kalmakta ya da yaşananlar gözleri önünde gerçekleşmektedir. Şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuğun gelecekte şiddet uygulama ihtimali oldukça fazladır (Vahip, 2002). Ebeveyni tarafından şiddete uğrayan çocukların saldırganlıklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Ayan, 2007). Çocukluk döneminde fiziksel ve sözel saldırganlığa maruz kalan yetişkinlerin; gelecek yaşamlarında depresyon, alkol kullanımı, anksiyete, anti sosyal davranış bozukluğu ve kendi çocuklarını istismar etme gibi davranışlar sergilediklerini belirtmektedir. Şiddeti aktaran duygusal etkileşim sonucunda kanıksanan öfke, korku ve çökkünlük duyguları kişinin davranışlarını yaşamı boyu etkileyebilmektedir (Dilillo, Tremplay & Paterson, 2000; Frias-Armenta, 2002, akt. S. Özmen, 2004; Vahip, 2002).

Çocuk model alma yoluyla birçok davranışı öğrenir. Model davranışın ilk kaynağı ailedir. Aile üyelerinin öfkeye verdikleri tepkiyi izleyen çocuk, öfkeye nasıl tepki gösterildiğini öğrenebilir. Çocuk çevresindeki sorunların öfke ve saldırganlıkla çözüldüğüne şahit oluyorsa, saldırganlığı sorun çözmede kullanılan bir davranış olarak öğrenir, saldırganlığın normal bir davranış olduğunu düşünerek kendi hayatlarında uygulayabilirler. Başka bir ifadeyle çocuk, öfkelenildiği zaman ailesinde yaşadığı deneyimlere göre içselleştirdiği davranışı gösterir (Bandura & Ross, 2006). Şiddet ve saldırganlık öğrenilen bir davranış olması sebebiyle, müdahale zamanında yapılmaz ve gerekli önlemler alınmazsa zamanla çözülemeyen toplumsal sorunlara neden olabilir (Ayan, 2007).

Conger, Neppl, Kim ve Scaramella (2003) çalışmalarında çocukluk ve ergenlik döneminde görülen olumsuz davranışların ailenin davranışlarıyla bağlantılı olduğunu ve öfkenin sosyal öğrenme ile nesiller boyu aktarıldığını belirtmişlerdir. Dumas, La Freniere ve Serketich'e (1995) göre çocuklar anneleri ile olan ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedirler ve saldırgan davranış sergileyen çocukların bu davranışlarının

annelerinin davranışlarıyla bağlantılıdır. Nomellini ve Katz'e (1983) göre ise ailelerin öfke kontrol problemi, çocukların davranışlarını etkilemektedir. Bu sebepten dolayı saldırgan davranışlar artış göstermekte ve ebeveyn çocuk ilişkisini olumsuz etkilemektedir (akt. Uyanık, Sezer ve Tunçeli, 2014). Anooshian (2005, akt. Taşçı, 2011) aile içerisinde mevcut olan iletişimin öfke ve saldırganlık yüklü şekilde sürdürülmesinin, genellikle evliliği etkileyeceğini ve aynı zamanda boşanmadan olumsuz etkilenen çocuğun çevresiyle olan iletişimlerinde sosyal uyumsuzluk ve saldırganlık davranışları sergilediklerini ifade etmiştir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Okul öncesi dönem çocuklarında sosyal uyum ve saldırganlık konularında yapılmış olan araştırmalar aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Avcı (2006) çalışmasında, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemiştir. 14-18 yaş aralığında 54 ergen üzerinde yaptığı çalışmada, Aile Değerlendirme Ölçeği ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği kullanmıştır. Çalışma sonucunda ailelerin öfke düzeyi açısından, şiddet davranışında bulunan ergenlerin ailelerine göre sürekli öfke, öfke içe vurum ve öfke dışı vurum düzeyleri anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca şiddet davranışında bulunmayan ergenlerin ailelerinin, şiddet davranışında bulunan ergenlerin ailelerine göre öfke kontrol düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Seven (2008) çalışmasında, yedi-sekiz yaş çocuklarının sosyal becerilerini incelemiştir. Yedi sekiz yaşındaki 252 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, sosyal becerilerin anne öğrenim durumu, cinsiyet, kardeş sayısı ve sosyo ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmiştir.

Dursun (2010) çalışmasında, okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında "Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ)" ve anne baba tutumlarını ölçmek için "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (PARI)" kullanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, genç ebeveynlerde aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının yüksek görüldüğü ve ebeveynin eğitim durumunun aşırı kontrol,

sıkı disiplin tutumunun ve aile içi geçimsizliğin azaldığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çalışma durumlarına göre çalışmayanların çalışan ebeveynlere göre daha koruyucu ve disiplinli oldukları, sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan ailelerin daha çok olumsuz tutum sergiledikleri ve aile içi geçimsizliğin arttığı görülmektedir. Ayrıca babaların annelere göre daha koruyucu, sıkı disiplinli ve daha demokratik oldukları ortaya çıkmıştır. Okul öncesi dönem çocuğunun davranış problemlerine erkeklerin kızlara göre daha saldırgan ve aşırı hareketli/dikkatsiz olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri ile ebeveyn tutumları arasında düşük düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Karaca, Gündüz ve Aral (2011) çalışmalarında, okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelemiştir. Çalışma sonunda okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve olumlu sosyal davranış alt boyutlarının cinsiyet, anne – baba öğrenim düzeyi ve anne – baba yaşına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Gülay (2011a) çalışmasında, okul öncesi eğitime devam eden beş- altı yaş çocukların sosyal becerileri ile okula uyum düzeyleri arasındaki etkileşimleri incelemiştir. Çalışma sonucunda beş – altı yaş grubu çocuklarının okula uyum ile ilgili okulu sevme, işbirlikli katılım, okuldan kaçma ve kendi kendini yönetme değişkenlerinin sosyal becerileri yordayıcı etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra çocukların sosyal uyum düzeyleri ile genel okula uyum düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Akçay ve Özcebe (2012) çalışmalarında televizyonun okul öncesi dönemdeki çocukların (36-72 aylık) saldırganlık davranışına etkisini inlemiştir. Veri toplama araçları olarak anket formu ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu kullanmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, hafta içinde çocukların TV izleme süreleri arttıkça çocukların olumlu sosyal davranışlarının azaldığı, fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının arttığı tespit edilmiştir.

Swit ve McMaugh (2012) çalışmalarında, Avustralya’da okul öncesi dönem çocuklarında görülen ilişkisel saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarını incelemiştir. Öğretmenlerin, çocukların sosyal davranışlarını, ilişkisel saldırganlık ve olumlu sosyal davranış açısından değerlendirdiği çalışmalarını üç- beş yaş grubu 60 çocuk (35 erkek, 25 kız) üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre,

dört buçuk yaşından büyük çocukların ilişkisel saldırganlığa daha fazla başvurdukları görülmüştür. Ayrıca, kız ve erkek çocukları arasında ilişkisel saldırganlık ve sosyal davranışlar açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Öngider (2013) çalışmasında, anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre, anne babaların özellikle okul öncesi dönem çağı çocuklarıyla kurdukları ilişkiye özen göstermelerinin çocuğun psikolojik gelişimine olumlu katkı sunacağı belirtilmiştir.

Gülay ve Çiftçi (2014) araştırmalarında, dört – beş yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık kaygı puanları ile anne-babalarının ebeveyn öz yeterliliği algısı arasındaki ilişkilerini incelemiştir. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme – 30 Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu ve Ebeveynliğe Yönelik Tutum Ölçeği kullandıkları araştırma bulgularına göre, çocukların sosyal yetkinlik puanlarının cinsiyet, anne-baba mesleği ve anne-baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılaştığı; saldırganlık puanlarının ise anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte; anne ve babaların ebeveyn öz yeterliliği algıları, cinsiyete ve ebeveyn eğitim durumuna göre anlamlı farklılaşmadığı, annelerin mesleklerine göre ebeveyn özyeterlilik algıları anlamlı farklılaştığı, babaların ise farklılaşmadığı, annelerin ebeveynlik görevlerine ilişkin yeterlilik algısı, ebeveynlik görevine yönelik ilgileri ve ebeveynlikten sağladıkları doyum, çocukların saldırganlıklarını ve kaygı puanlarını yordamadığı, annelerin ebeveynlik görevlerinden sağladıkları doyumun, çocuğun sosyal yetkinliklerini yordadığı, babaların yeterlilik algısı, ilgileri ve ebeveynlik görevinden sağladıkları doyumun çocukların sosyal yetkinliklerini, saldırganlıklarını ve kaygı düzeylerini yordamadığı bulguları elde edilmiştir.

Özdemir (2014) çalışmasında, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların saldırgan davranışlarını ve okul öncesi öğretmenlerinin saldırgan davranışlarla baş etme stratejilerini incelemiştir. Çalışmasını 48-72 aylık 600 çocuk ve bu okullarda görev yapan 36 okul öncesi öğretmeni üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuklarda, fiziksel saldırganlık davranışlarının ilişkisel saldırganlıktan daha fazla gözlemlendiği ortaya konulmuştur. Ayrıca okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden erkek çocukların kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık davranışı gösterdiği, ilişkisel saldırganlık davranışlarının kız çocuklar arasında daha çok gözlemlendiği bulgusu elde edilmiştir.

Gülay ve Canbeldek (2014) çalışmasında, anne-baba-öğretmen görüşlerine göre küçük çocukların olumlu sosyal davranışları ve anne-baba-çocuk olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, çocukların anne görüşüne göre olumlu sosyal davranışı ile baba görüşüne göre olumlu sosyal davranışları arasında orta düzeyde anlamlı ve olumlu yönde bir ilişki elde edilmiştir. Ayrıca çocukların, annelerinin ve babalarının olumlu sosyal davranışları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmemiştir.

Işıklar, M. Bilgin ve Bilgin (2015) çalışmalarında, ilkokul öğrencilerinin okula sosyal uyumlarını incelemiştir. 198 kız, 220 erkek öğrenci üzerinde yaptığı çalışmasının bulgularına göre, kızların sosyal uyumları erkeklere göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca aile gelir durumu yükseldikçe çocukların sosyal uyum düzeyi de yükselmektedir.

İkiz (2015) çalışmasında, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç-altı yaş grubu çocuklarında görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bazı değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, annenin öğrenim durumu, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi) saldırganlık davranışlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırma bulgularına göre, anne ve babanın otoriter tutumu ile fiziksel ve ilişkisel saldırganlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunurken, annenin izin verici tutumu ile fiziksel saldırganlık arasında negatif yönde bir ilişki bulunurken, annenin izin verici tutumu ile fiziksel saldırganlık arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık ile anne ve babanın demokratik tutumu, aşırı koruyucu tutumu, babanın izin verici tutumu arasında bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca ilişkisel saldırganlık ile annenin ve babanın demokratik, aşırı koruyucu, izin verici tutumu, babanın demokratik, aşırı koruyucu ve izin verici tutumu arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun yanında, cinsiyet ve okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi değişkenlerinin anlamlı farklılaştığı fakat ilişkisel saldırganlık üzerinde anlamlı farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Yaş, annenin öğrenim durumu değişkenlerinin fiziksel ve ilişkisel saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Alkış (2015) araştırmasında, ebeveyn tutumlarının okul öncesi çocukların empati ve sosyal becerileri ile ilişkisi ve bu ilişkinin davranış problemlerine etkisini inlemiştir. Araştırma sonunda, ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönemi çocuklarındaki davranış

problemleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yine bu ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin rolü incelendiğinde, baştaki ebeveyn tutumları ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin anlamsız hale geldiği belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, okul öncesi çocukların empati ve sosyal becerilerinin ebeveyn tutumları ile davranış problemleri arasındaki ilişkiye tam aracılık yapmakta olduğunu göstermektedir.

Tanrıverdi ve Eraslan (2015) çalışmalarında okul öncesi çocukların sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile diğer kazanımları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma anaokullarında öğrenim gören 214 çocuk üzerinde, değer kazanımları ölçeği ve sosyal uyum ve beceri ölçeği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucuna göre; sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile değer kazanımları arasında pozitif ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yaşar (2015) çalışmasında, okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, çocuğun anaokuluna devam etme süresi, annenin yaşı, annenin mesleği, babanın yaşı, babanın eğitim durumu, babanın çalışma durumu, ailenin ekonomik durumu ve ailedeki çocuk sayısının çocukların sosyal becerilerine anlamlı bir etkisi yoktur. Bunun yanında; okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile çocuğun yaşı, cinsiyeti, annenin eğitim durumu ve babanın mesleği arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Gür ve Koçak (2016) çalışmalarında, beş yaş çocuklarının duygularını (mutlu, kızgın, üzgün vb.) tanımlama ve tanımladıkları duyguların, nedenlerini belirlemek ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre beş yaş grubu çocukların kendi duygularını mutlu, kızgın, üzgün ve şaşkın duygularını tanımlayarak ifade etmişler ve en çok mutluluk duygusu betimlenmiştir. Çocukların duygu tanımlamalarına ilişkin cinsiyetler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca kızgınlık ve şaşkınlığa ilişkin betimlemelerin erkek çocuklarda daha fazla olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Karoğlu (2016) araştırmasında, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç-altı yaş grubu çocukların gelişim özelliklerine göre sosyal beceri ve davranışlarını incelemiştir. Araştırmasını, Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE), Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen

Formu kullanılarak 151 çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özelliklerinin üzerinde yaşın ve cinsiyetin anlamlı etkisi bulunmamıştır. Yaş ve cinsiyet sosyal beceri düzeylerini anlamlı etkilemezken, gelişim durumları ise etkilemiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının yaş ve gelişim durumlarına göre anlamlı farklılaştığı, cinsiyete göre ise anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir.

Arslan (2017) araştırmasında, çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan bireylerin duygusal zekâ düzeylerinin sosyal uyum ve yaşam doyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmasını 78 erkek 74 kadın olmak üzere toplam 152 kişi üzerinde Schutte Duygusal Zekâ, Sosyal Uyum ve Kendini Değerlendirme ile Yaşam Doyumu Ölçeklerini kullanarak gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre duygusal zekâ; sosyal uyumun alt boyutları olan genel uyum, heyecanla ilgili uyum, sosyal uyum ve aile çevresine uyum üzerinde anlamlı etki yaratmaktadır. Bununla birlikte, iyimserlik ruh halinin düzenlemesi, sosyal uyuma ilişkin tüm unsurlarda artırıcı etki yaratmaktadır. Duyguların kullanımı sosyal uyum ve aile çevresine uyumu artırırken, genel uyum ve heyecanla ilgili uyum üzerinde etki yaratmaktadır. Duyguların değerlendirilmesi ise sosyal uyum, aile çevresine uyum düzeyini artırırken; genel uyum ve heyecanla ilgili uyum düzeyini etkilememektedir.

Ay (2017) çalışmasında, okul öncesi dönemi çocukların saldırganlık davranışlarını anne ve öğretmene göre incelemiştir. Çalışmasını anasınıflarına devam eden 151 çocuk üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık davranışları anne eğitim düzeyi, çocuğun doğum sırası, kardeş sayısına göre anlamlı farklılaşmazken, cinsiyete göre erkek çocuklar lehine anlamlı farklılaşmaktadır. Ayrıca fiziksel, ilişkisel ve sözel saldırganlığın erkek çocuklarda daha fazla olduğu görülmüştür.

Temel, Yıldız, Turan ve Karaoğlu (2017) çalışmalarında, otistik çocukların saldırganlık ve sosyal uyum düzeylerini cinsiyet, yaş, ailenin gelir düzeyi, anne ve baba eğitim durumlarına göre incelemiştir. Araştırma sonunda cinsiyet, yaş, ailenin gelir düzeyi, anne ve baba eğitim durumlarına göre herhangi bir farklılık bulunmazken, spor yapan otistik çocuklarla yapmayan çocuklar arasında sosyal uyum ve saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca otistik çocuklarda

saldırganlık düzeyleri ile sosyal uyum düzeyleri arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ile verilerin analizinde kullanılan istatistikî tekniklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel tarama modelinde ve ilişkisel bir araştırmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halihazırda var olan bir durumun var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu edilen olay, birey ya da nesne, kendi şartlarında ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Araştırma verilerini etkileme ve değiştirme çabası gösterilmez (Karasar, 2011).

Betimsel araştırmalar, verilen durumu olabildiğince tam ve dikkatli şekilde tanımlayan araştırmalardır. İlişkisel araştırma ise iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir şekilde müdahale olmaksızın incelendiği araştırmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Bu çalışmada, çocukların saldırganlıkları ile ebeveynlerin öfke durumları betimsel tarama modeli ile incelenmiş, çocukların saldırganlıkları ile ebeveynlerin öfke durumlarının, çocukların sosyal uyumlarına etkisi ise ilişkisel olarak incelenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında Burdur ili Gölhisar ilçesinde bulunan bağımsız anaokulu, ilkokul ve ortaokul bünyesindeki anasınıflarında eğitim görmekte olan 5-6 yaş grubu 187 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Çocuklarla ilgili bilgiler ebeveynler ve öğretmenler aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmaya katılan çocuk çalışma grubuyla ilgili demografik özellikler

Tablo 1’de, ebeveyn çalışma grubu ile ilgili demografik özellikler ise Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1.

Çocuk Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Özellik	Grup	f	%
Çocuğun Yaşı	5	138	73,8
	6	49	26,2
	Toplam	187	100
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	89	47,6
	Erkek	98	52,4
	Toplam	187	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışma grubundaki çocukların %73,8’inin 5 yaş grubu, %26,2’sinin 6 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca çalışma grubundaki çocukların 47,6’sını kız, %52,4’ünü erkek çocuklar oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan kız ve erkek çocuk sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 2.

Ebeveyn Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Özellik	Grup	f	%
Cinsiyet	Anne	123	65,8
	Baba	64	34,2
Yaş	20-29	32	17,1
	30-39	124	66,3
	40 ve Üstü	30	16,0
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	62	33,2
	Lise	55	29,4
	Üniversite	70	37,4
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	87	46,5
	Çalışıyor	100	53,5
Gelir Düzeyi	1500 TL ve Altı	64	34,2
	1501-5000 TL	90	48,1
	5001 TL ve Üzeri	33	17,6
	Toplam	187	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışma grubunda yer alan ebeveynlerin; %65,8’ini anne, %34,2’sini babalar oluşturmaktadır. Ebeveynlerin %17,1’i 20-29 yaş, %66,3’ü 30-39

yaş, %16'sı 40 yaş ve üstü yaş grubundadır. Ebeveynlerin %33,2'si ilköğretim, %29,4'ü lise ve %37,4'ü üniversite mezunudur. Tablo 2'de araştırmaya katılan ebeveynlerin çalışma durumuna bakıldığında ise %46,5'ini çalışmayan, %53,5'ini ise çalışan ebeveynler oluşturmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin gelir düzeyleri incelendiğinde %33,2 si 1500 TL ve altı, %44,4'ü 1501-5000 TL arası, %17,6'sı ise 5001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (A, B). Araştırmada iki farklı kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çocuklar için kullanılan “Kişisel Bilgi Formu(A)” da yaş ve cinsiyet bilgilerini içeren iki soru yer almaktadır. Ebeveynler için kullanılan “Kişisel Bilgi Formu (B)” de ise; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve gelir durumunu içeren dört soru yer almaktadır. “Kişisel Bilgi Formu” örnekleri Ek:1, ve Ek:2 de verilmiştir.

3.3.2. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ). Spielberger ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen ve Özer'in (1994) Türkçe'ye uyarladığı ölçek, 34 maddeden oluşan dörtlü likert tipi bir ölçektir. Hiç (1 puan), Biraz (2 puan), Oldukça (3 puan) ve Tümüyle (4 puan) olarak değerlendirilen ölçeğin ilk 10 maddesi sürekli öfkeyi ölçerken, geri kalan 24 maddesi öfke ifade tarzlarını ölçmektedir. Sürekli öfke, kişinin genelde kendini nasıl hissettiğini ve öfkeyi ne derecede yaşadığını ifade etmektedir. “Öfke İfade Tarz Ölçeği”ni; öfke içe vurum, öfke dışa vurum ve öfke kontrolü olmak üzere üç alt grup oluşturmaktadır. Ölçekteki ilk on maddenin toplamıyla sürekli öfke; 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31 numaralı maddelerin toplamıyla öfke içe vurum; 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32, ve 33 numaralı maddelerin toplamıyla öfke dışa vurum; 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34 numaralı maddelerin toplamıyla öfke kontrolü alt ölçek puanları elde edilmektedir. “Sürekli Öfke Ölçeği”nin maddelerinden alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 40'tır. Öfke İfade Tarz Ölçeğinin ise alt ölçeklerini oluşturan öfke içe vurum, öfke dışa vurum

ve öfke kontrolü maddelerinden alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan ise 32'dir. Geçerlik güvenirlik çalışmasında Cronbach's Alpha'ları, sürekli öfke alt boyutu için ,79, öfke kontrol boyutu için ,84, öfke dışı vurum boyutu için ,78 ve öfke içe vurum için ,62 bulunmuştur (Özer, 1994). Sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar öfke düzeyinin yüksek olduğunu, öfke kontrol boyutundan alınan yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini, öfke dışı vurum boyutundan alınan yüksek puanlar öfkenin kolaylıkla ifade edilebildiğini, öfke içe vurum boyutundan alınan yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu ifade etmektedir (Elkin ve Karadağlı, 2016).

3.3.3. Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği (SUBÖ). Ömeroğlu ve Kandır (2005) tarafından ilköğretim öğrencileri için geliştirilen “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği”, Işık (2007) tarafından yüksek lisans tezinde beş-altı yaş çocuklara uyarlanmış ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır. Buna göre ölçek, sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluk olarak iki alt faktörden oluşmaktadır. Ölçek; sosyal uyum için 16 madde, sosyal uyumsuzluk için yedi madde olmak üzere ölçek toplam 23 maddeden oluşmuştur. Ölçek, beş-altı yaş grubu çocuklara; anne-babalarından veya öğretmenlerinden bilgi alınarak uygulanmaktadır. Ölçekteki yönergeler, “her zaman”, “bazen”, “hiçbir zaman” şeklinde cevapların uygunluğuna göre tercih edilerek işaretlenmektedir. Işık'ın (2007) yapmış olduğu güvenirlik katsayıları ölçüm sonuçlarında Cronbach's Alpha katsayıları sosyal uyum alt faktörü için ,93, sosyal uyumsuzluk alt faktörü için ise ,83 bulunmuştur. Bu araştırmada; “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği”nin, Işık (2007) tarafından beş-altı yaş grubu çocuklar için uyarlanan formu kullanılmıştır.

3.3.4. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği (OÖSDÖ). Nicki R. Crick, Juan F. Casas ve Monique Mosher (1997) geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Karakuş (2008) tarafından yapılmıştır. “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” 19 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipinde olan ölçekte, davranışların sıklıkları 1: Hiç, 2: Çok sık değil, 3: Bazen, 4: Çok sık, 5: Her zaman şeklindedir. Ölçeğin uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında Cronbach's Alpha'sı ,87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin; fiziksel saldırganlık alt boyutu (akranlarına vurmakla veya dövmekle tehdit eder, diğer çocukları iter veya dürter, akranlarına tekme atar ya da onlara vurur, istediklerini elde etmek için akranlarını,

onlara zarar vermekle tehdit eder, diğer çocuklara çimdikleyerek zarar verir ve üzgün olduğunda akranlarının eşyalarına zarar verir) maddelerinden oluşmaktadır. Bu alt boyut için Cronbach's Alpha değeri ,89 bulunmuştur. İlişkisel saldırganlık alt boyutu ise (bir akranı onun söylediğini yapmadığı sürece, onu oyuna almamakla tehdit eder, akranlarına istediklerini yapmadıkça onlarla oynamayacağını ya da arkadaş olmayacağını söyler, akranlarına istediklerini yapmadıkları takdirde doğum günü partisine davet etmeyeceğini söyler, bir akranına kızdığında onu oyun grubundan dışlar, akranlarına diğer çocuklarla oynamamasını veya onlarla arkadaş olmamasını söyler, diğer çocukların bir akranını sevmemesi için uğraşır) maddelerinden oluşmaktadır. Bu alt boyut için Cronbach's Alpha değeri ,83 bulunmuştur. Bu araştırmada Karakuş (2008) tarafından uyarlanan ölçeğin fiziksel ve ilişkisel saldırganlık alt boyutlarını kapsayan 12 madde kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri “Kişisel Bilgi Formu”, “Sürekli Öfke- Öfke İfade Tarz Ölçeği”, “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği” ve “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” uygulanarak toplanmıştır. Ölçekler, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında eğitim gören 5-6 yaş grubu çocuk çalışma grubuna ve ebeveynlerine araştırmacı tarafından uygulanmıştır. “Kişisel Bilgi Formu (B)” ve “Sürekli Öfke- Öfke İfade Tarz Ölçeği” ebeveynlere uygulanmış ve ebeveynler tarafından doldurulmuştur. “Kişisel Bilgi Formu (A)”, “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği” ve “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği” ise okul öncesi öğretmenleri tarafından doldurulmuş ve çocukların sosyal uyum ve saldırganlıklarına yönelik veriler elde edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma grubunun çeşitli özellikleri betimsel istatistikler kullanılarak frekans tablolarına dönüştürülmüştür. Demografik özelliklere göre çocukların sosyal uyum ve saldırganlıklarının incelenmesinde, verilerin dağılımı parametrik test varsayımlarını karşıladığından bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans ANOVA analizi istatistikleri kullanılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin öfke durumlarına göre çocukların

sosyal uyumlarının yordanmasında ise çoklu doğrusal regresyon analizi istatistikleri kullanılmıştır. Bu araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin güvenilirlik, çarpıklık ve basıklık bilgileri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3.

Araştırma Sonucunda Elde Edilen Ölçek Verilerine İlişkin Bilgiler

	Ölçek Alt Boyutları	Güvenirlik	Çarpıklık	Basıklık
Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği	Sürekli öfke	,83	,238	-,499
	İçe urum	,63	,516	,208
	Dışa urum	,70	-,84	,459
	Öfke kontrolü	,86	-,797	,813
Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği	Sosyal uyum	,93	-,851	,593
	Sosyal uyumsuzluk	,75	,299	,350
Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği	Fiziksel saldırganlık	,92	-1,133	-,014
	İlişkisel saldırganlık	,93	,48	-1,278

Tablo 3’te verilen sonuçlar incelendiğinde; araştırmada kullanılan “Sürekli Öfke-İfade Tarz Ölçeği”nin bu araştırma için alt boyut güvenilirliklerinin ,86 ile ,83 arasında değiştiği; en yüksek güvenirliliğin sürekli öfke ve öfke kontrolü alt boyutlarında, en düşük güvenirliliğin ise içe vurum alt boyutunda olduğu görülmektedir. “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği”nin bu araştırma için sosyal uyum alt boyut güvenirliliğinin ,93, sosyal uyumsuzluk alt boyut güvenirliliğinin ,75 olduğu; “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği”nin fiziksel saldırganlık alt boyut güvenirliliğinin ,92, ilişkisel saldırganlık alt boyut güvenirliliğinin ise ,93 olduğu Tablo 3’te görülmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin alt boyut ölçeklerinin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakıldığında +1,96 ve -1,96 normal değerleri arasında olduğundan normale yakın ve dik olmayan dağılım göstermektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine göre elde edilen bulgulara ve bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Ne Düzeydedir?

Çocukların sosyal uyum ve saldırganlık puanlarının betimleyici istatistikleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4.

Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Betimleyici İstatistikleri

Ölçek	Alt Boyutlar	N	\bar{X}	Ss	Min.	Max	Ölçek Min -Max.
Sosyal Uyum	Sosyal Uyum	187	43,42	6,44	17	51	17-51
	Sosyal Uyumsuzluk	187	10,13	2,27	6	17	6-17
	Toplam	187	53,56	6,15	23	64	23-69
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	187	8,03	3,55	6	24	6-30
	İlişkisel Saldırganlık	187	8,75	3,98	6	22	6-30
	Toplam	187	18,65	6,98	12	46	12-60

Tablo 4 verilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların sosyal uyum alt boyut puanlarının 17 ile 51 arasında değiştiği, ortalamasının 43,42, standart sapmasının 6,44 olduğu; sosyal uyumsuzluk alt boyut puanlarının 6 ile 17 arasında değiştiği, ortalamasının 10,13 ve standart sapmasının 2,27 olduğu görülmektedir. “Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği” toplam puanlarının 23 ile 64 arasında değiştiği, ortalamasının 53,56 ve standart sapmasının 6,15 olduğu Tablo 4’te görülmektedir.

Çocukların fiziksel saldırganlık alt boyut puanlarının 6 ile 24 arasında değiştiği, ortalamasının 8,03, standart sapmasının 3,55 olduğu; ilişkisel saldırganlık alt boyut puanlarının ise 6 ile 22 arasında değiştiği, ortalamasının 8,75 ve standart sapmasının 3,98 olduğu Tablo 4’te görülmektedir. “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği” toplam puanlarının 12 ile 46 arasında değiştiği, ortalamasının 18,65 ve standart sapmasının 6,98 olduğu Tablo 4’te görülmektedir. Bu çalışmada; ölçeklerden alınan toplam puanlarının alt ve üst değerlerinin, ölçek alt ve üst değerlerine yakın olduğu Tablo 4’ten anlaşılmaktadır. Genel olarak çocukların sosyal uyumlarının yüksek (üst sınıra yakın) ve saldırganlıklarının da düşük (alt sınıra yakın) olduğunu söyleyebiliriz.

4.2. Çocukların Yaşlarına Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?

Çocukların yaşlarına göre sosyal uyum ve saldırganlıklarının farklılaşp farklılaşmadığı t testi ile test edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5.

Çocukların Yaşlarına Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının T- Testi Sonuçları

		Yaş	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Sosyal Uyum	Sosyal	5	138	43,16	6,602	185	-,936	.35
	Uyum	6	49	44,16	5,994			
Sosyal Uyumsuzluk	Sosyal	5	138	10,04	2,234	185	-,967	.34
	Uyumsuzluk	6	49	10,41	2,362			
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	5	138	8,14	3,713	185	,647	.52
		6	49	7,76	3,072			
	İlişkisel Saldırganlık	5	138	8,54	3,914	185	-1,214	.23
		6	49	9,35	4,161			

Tablo 5’te verilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların yaşlarına göre sosyal uyum düzeyleri incelendiğinde beş yaş grubu çocukların puan ortalamalarının ($\bar{X}=43,16$), altı yaş grubu çocukların ($\bar{X}=44,16$) puan ortalamasından düşük olduğu, yapılan t-testi sonucuna göre ise bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir($t_{(185)}= -$

,936, $p>.05$). Yine benzer şekilde; çocukların yaşlarına göre sosyal uyumsuzluk düzeyleri incelendiğinde 5 yaş grubu çocukların puan ortalamalarının ($\bar{X}=10,04$), 6 yaş grubu çocukların ($\bar{X}=10,41$) puan ortalamasından düşük olduğu, yapılan t-testi sonucuna göre ise bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı Tablo 5'te görülmektedir ($t_{(185)} = -,967$, $p>.05$).

Çocukların yaşlarına göre fiziksel saldırganlıkları incelendiğinde 5 yaş grubu çocukların puan ortalamalarının ($\bar{X}=8,14$), 6 yaş grubu çocukların puan ortalamasından ($\bar{X}=7,76$) yüksek olduğu ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı Tablo 5'te görülmektedir ($t_{(185)} = ,647$, $p>.05$). Yine benzer şekilde; çocukların yaşlarına göre ilişkisel saldırganlıkları incelendiğinde 6 yaş grubu çocukların puan ortalamalarının ($\bar{X}=9,35$), 5 yaş grubu çocukların ($\bar{X}=8,54$) puan ortalamasından yüksek olduğu ve yapılan t-testi sonucuna göre ise bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı Tablo 5'te görülmektedir ($t_{(185)} = -1,214$, $p>.05$).

4.3. Çocukların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?

Çocukların cinsiyetlerine göre sosyal uyum ve saldırganlıklarının farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ile test edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6.

Çocukların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının T- Testi Sonuçları

		Yaş	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Sosyal Uyum	Sosyal Uyum	Kız	89	43,93	6,274	185	1,031	.30
		Erkek	98	42,96	6,599			
	Sosyal Uyumsuzluk	Kız	89	9,76	2,116	185	-2,188	.03*
		Erkek	98	10,48	2,356			
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	Kız	89	7,09	2,811	185	-3,642	.00*
		Erkek	98	8,90	3,931			
	İlişkisel Saldırganlık	Kız	89	8,79	4,214	185	,106	.92
		Erkek	98	8,72	3,785			

* $p < .05$

Tablo 6’da verilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların cinsiyetlerine göre ilişkisel saldırganlık puanlarının ($t_{(185)} = ,106$, $p > .05$) ve sosyal uyum puanlarının ($t_{(185)} = 1,031$, $p > .05$) anlamlı şekilde fark göstermediği görülmektedir. Çocukların cinsiyetlerine göre sosyal uyumsuzluk puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığı ve bu farkın istatistiksel açıdan erkek çocuklar lehine olduğu Tablo 6’da görülmektedir [$(t_{(185)} = -2,188$; $p < .05$), $(\bar{x} = 10,48) > (\bar{x} = 9,76)$]. Çocukların cinsiyetlerine göre fiziksel saldırganlık puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığı ve bu farkın istatistiksel açıdan erkek çocuklar lehine olduğu Tablo 6’da görülmektedir [$(t_{(185)} = -3,642$; $p < .05$), $(\bar{x} = 8,90) > (\bar{x} = 7,09)$].

4.4. Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıkları Farklılaşmakta Mıdır?

Ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyum ve saldırganlık puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 7’de; ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyum ve saldırganlıklarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA testi sonuçları ise Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7.

Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Betimleyici İstatistikleri

		Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss
Sosyal Uyum	Sosyal Uyum	İlköğretim	62	42,29	6,141
		Lise	55	42,95	6,508
		Üniversite	70	44,80	6,504
		Toplam	187	43,42	6,447
	Sosyal Uyumsuzluk	İlköğretim	62	10,47	2,352
		Lise	55	10,31	2,176
		Üniversite	70	9,71	2,227
		Toplam	187	10,14	2,268
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	62	8,10	3,754
		Lise	55	8,49	4,022
		Üniversite	70	7,63	2,925
		Toplam	187	8,04	3,552
	İlişkisel Saldırganlık	İlköğretim	62	8,95	4,127
		Lise	55	8,85	3,941
		Üniversite	70	8,50	3,933
		Toplam	187	8,75	3,984

Tablo 7’de verilen sonuçlara göre, ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyum puan ortalamalarına bakıldığında; en yüksek puan ortalamasının ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=44,80$), en düşük puan ortalamasının ise ebeveyni ilköğretim mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=42,29$) olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda diğer çocuklara göre daha fazla sosyal uyum görülmektedir.

Yine benzer şekilde; ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyumsuzluk puan ortalamalarına bakıldığında; en yüksek puan ortalamasının ebeveyni ilköğretim mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=10,47$), en düşük puan ortalamasının ise ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=9,71$) olduğu Tablo 7’de görülmektedir. Başka bir ifadeyle ebeveyni ilköğretim mezunu olan çocuklarda diğer çocuklara göre daha fazla sosyal uyumsuzluk görülmektedir.

Ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların fiziksel saldırganlık puan ortalamalarına bakıldığında; en yüksek puan ortalamasının ebeveyni lise mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=8,49$), en düşük puan ortalamasının ise ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=7,63$) olduğu Tablo 7’de görülmektedir. Başka bir ifadeyle ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda diğer çocuklara göre daha az fiziksel saldırganlık görülmektedir.

Yine benzer şekilde; ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların ilişkisel saldırganlık puan ortalamalarına bakıldığında; en yüksek puan ortalamasının ebeveyni ilköğretim mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=8,95$), en düşük puan ortalamasının ise ebeveyni üniversite mezunu olan çocuklarda ($\bar{X}=8,50$) olduğu Tablo 7’de görülmektedir. Başka bir ifadeyle ebeveyni ilköğretim mezunu olan çocuklarda diğer çocuklara göre daha fazla ilişkisel saldırganlık görülmektedir.

Tablo 8.

Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Sosyal Uyum ve Saldırganlıklarının Tek Yönlü Varyans (One Way ANOVA) Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	Gruplararası 23,23 Gruplarıçi 2323,51 Toplam 2346,74	2 184 186	11,62 12,63	,92	.40	Anlamlı Fark Yok
	İlişkisel Saldırganlık	Gruplararası 7,49 Gruplarıçi 2945,19 Toplam 2952,68	2 184 186	3,75 16,01	,23	.79	Anlamlı Fark Yok
Sosyal Uyum	Sosyal Uyum	Gruplararası 224,82 Gruplarıçi 7506,81 Toplam 7731,63	2 184 186	112,41 40,80	2,76	.07	Anlamlı Fark Yok
	Sosyal Uyumsuzluk	Gruplararası 20,92 Gruplarıçi 935,47 Toplam 956,39	2 184 186	10,46 5,08	2,06	.13	Anlamlı Fark Yok

*p<.05 1: ilköğretim 2: lise 3: üniversite

Tablo 8’de verilen sonuçlar incelendiğinde, ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların fiziksel saldırganlık ($F_{(2/186)}=.92$, $p>.05$) puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmadığı görülmektedir. Yine benzer şekilde ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların ilişkisel saldırganlık ($F_{(2/186)}=.23$, $p>.05$) puanlarının da istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmadığı Tablo 8’de görülmektedir

Ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyum ($F_{(2/186)}=2,75$, $p>.05$) puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmadığı Tablo 8’de görülmektedir. Yine benzer şekilde ebeveynlerinin eğitim durumuna göre çocukların sosyal uyumsuzluk ($F_{(2/186)}=2,06$, $p>.05$) puanlarının da istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmadığı Tablo 8’de görülmektedir.

4.5. Çocukların Saldırganlık Davranışları ile Ebeveynlerinin Öfke Durumları, Çocukların Sosyal Uyumlarının Yordayıcısı Mıdır?

Bu alt problemle ilgili olarak toplanan veriler çoklu regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9.

Çocuklarda Görülen Saldırganlık Davranışları ile Ebeveynlerinin Öfke Durumlarının Çocukların Sosyal Uyumlarına Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi

Model	Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	p	Korelasyonlar Pearson	Kısmi
Bağımlı Değişken: Sosyal Uyum	Sabit	41,763	3,46		12,066	.00		
	Fiziksel Saldırganlık	-,736	,134	-,405	-5,500	.00	-,38	-,37
	İlişkisel Saldırganlık	,003	,118	,002	,023	.98	,00	,00
	Sürekli Öfke	-,069	,134	-,049	-,513	.61	-,04	-,03
	Öfke Kontrolü	,315	,095	,237	3,314	.00	,24	,22
	Öfke İçerme Vurum	,001	,155	,001	,007	.99	,00	,00
	Öfke Dışarı Vurum	,109	,178	,054	,611	.54	,05	,04

F= 7,515 p= .00 R²= ,20 Durbin-Watson=1,577

Tablo 9’da verilen regresyon modeli .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=7,515, p<.05). Regresyon analizi için bağımsız değişkenler arasında oto korelasyonun olmaması istenir. Tablo 9’da verilen regresyon modelinde Durbin-Watson değeri 1,577 bulunmuş olup çoklu regresyon analizi için uygun değerler arasındadır. Çocukların saldırganlık davranışları ile ebeveynlerinin öfke durumları değişkenleri, çocukların sosyal uyumlarındaki toplam varyansın %20’sini açıklamaktadır.

Tablo 9’da verilen kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ile sosyal uyum arasında orta düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır (r=-,37; p<.05). Çocukların sosyal uyumları ile ebeveynlerinin öfke kontrolü arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır (r=,22; p<.05).

Yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken olan sosyal uyum arasındaki pearson korelasyon incelendiğinde; çocukların sosyal uyumları ile ilişkisel saldırganlık davranışları ve ebeveynlerinin öfke durumları (öfke kontrolü hariç) arasında hesaplanan ilişkilerin sıfıra yakın olduğu Tablo 9’da görülmektedir. Fiziksel saldırganlık ile sosyal uyum arasında orta düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır (r=-,38; p<.05). Çocukların sosyal uyumları ile ebeveynlerinin öfke kontrolü

arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu Tablo 9’da görülmektedir ($r=.24$; $p<.05$).

Regresyon katsayıları incelendiğinde çocukların sosyal uyumlarını, negatif yönde etkileyen değişkenin fiziksel saldırganlık değişkeni olduğu gözlenmiştir (Beta Değeri=-,41; $p<.05$). Başka bir ifadeyle fiziksel saldırganlık değişkeni sosyal uyumun anlamlı bir yordayıcısıdır. Çocukların ebeveynlerinin öfke durumlarından öfke kontrolü değişkeninin ise çocukların sosyal uyumlarını pozitif yönde etkilediği Tablo 9’da görülmektedir (Beta Değeri=,24; $p<.05$). Başka bir ifadeyle öfke kontrolü değişkeni sosyal uyumun anlamlı bir yordayıcısıdır. Diğer değişkenlerin çocukların sosyal uyumu değişkenini etkileme gücü ise anlamlı bulunmamıştır.

4.6. Çocukların Saldırganlık Davranışları ile Ebeveynlerinin Öfke Durumları, Çocukların Sosyal Uyumsuzluklarının Anlamlı Bir Yordayıcısı Mıdır?

Bu alt problemle ilgili olarak toplanan veriler çoklu regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10.

Çocuklarda Görülen Saldırganlık Davranışları İle Ebeveynlerinin Öfke Durumlarının Çocukların Sosyal Uyumsuzluklarına Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi

Model	Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	P	Korelasyonlar Pearson	Kısmi
	Sabit	7,938	1,140		6,965	.00		
Bağımlı Değişken: Sosyal Uyumsuzluk	Fiziksel Saldırganlık	,272	,044	,426	6,174	.00	,42	,39
	İlişkisel Saldırganlık	,117	,039	,205	2,992	.00	,22	,19
	Sürekli Öfke	-,047	,044	-,096	-1,070	.29	-,08	-,07
	Öfke Kontrolü	-,031	,031	-,065	-,976	.33	-,07	-,06
	Öfke İçerme Vurum	,012	,051	,018	,231	.82	,02	,01
	Öfke Dışarı Vurum	,027	,059	,039	,468	.64	,04	,03

F= 12,804 p= .00 R²= ,299 Durbin-Watson=1,657

Tablo 10’da verilen regresyon modeli .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=12,804$; $p<.05$). Regresyon analizi için bağımsız değişkenler arasında oto korelasyonun olmaması istenir. Tablo 10’da verilen regresyon modelinde Durbin-Watson değeri 1,657 bulunmuş olup çoklu regresyon analizi için uygun değerler arasındadır. Çocukların saldırganlık davranışları ile ebeveynlerinin öfke durumları değişkenleri, çocukların sosyal uyumsuzluklarındaki toplam varyansın yaklaşık %30’unu açıklamaktadır.

Tablo 10’da verilen kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ile sosyal uyumsuzluk arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=.39$; $p<.05$). Çocukların sosyal uyumsuzlukları ile ilişkisel saldırganlıkları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=.19$; $p<.05$).

Yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken olan sosyal uyumsuzluk arasındaki pearson korelasyon incelendiğinde; çocukların sosyal uyumsuzlukları ile ebeveynlerinin öfke durumları arasında hesaplanan ilişkilerin sıfıra yakın olduğu görülmektedir. Fiziksel saldırganlık ile sosyal uyumsuzluk arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=.42$; $p<.05$). Çocukların sosyal uyumsuzlukları ile ilişkisel saldırganlık arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu Tablo 10’da görülmektedir ($r=.22$; $p<.05$).

Regresyon katsayıları incelendiğinde, fiziksel saldırganlığın (Beta Değeri=.43; $p<.05$) ve ilişkisel saldırganlığın (Beta Değeri=.21; $p<.05$) çocukların sosyal uyumsuzluklarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu Tablo 10’da görülmektedir. Başka bir ifadeyle çocukların sosyal uyumsuzlukları üzerinde fiziksel saldırganlığın ilişkisel saldırganlıktan daha büyük etkisi olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlerin çocukların sosyal uyumsuzluğunu etkileme gücü ise anlamlı bulunmamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

1) Bu araştırmada, çocukların sosyal uyum toplam puanlarının üst sınıra yakın saldırganlık toplam puanlarının ise alt sınıra yakın olduğu bulgusu elde edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların saldırgan olmayan sosyal açıdan uyumlu çocuklar olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların sosyal becerilerinin temelinde, sosyal bağlamlardaki ilişki türlerini anlamak gibi bilişsel süreçler yer alır (Hartup, 1989). Çocuğun akranlarıyla olan sosyal etkileşimi, başkaları ve daha sonra kendi hakkında bilgi edinmesi için önemli ipuçları sunar (Leman, Ahmed & Ozarow, 2005). Akranlar ile uyumlu sosyal etkileşim kurmanın merkezinde sosyal ve bilişsel beceriler yer alır. Bu becerilerin temelinde de bakış açısı alma becerisi bulunmaktadır. Çocuklar akranlarının bakış açısını alamadığında sosyal sorunların çözümünde daha çok saldırgan davranış sergileme eğiliminde olabilirler. Çocuklar akranlarının bakış açısını alamadığında sosyal sorunların çözümüne daha çok saldırgan davranış sergileme eğiliminde olabilirler. Saldırgan davranışlar genelde akran kabulü düşük olan çocuklarda görülen bir eğilimdir. Akran kabulü sosyal uyum için gereklidir. Sosyal uyumları yüksek olan çocukların akran kabulünün de iyi düzeyde olduğu düşünüldüğünde saldırganlıklarının düşük olması beklenir. Saldırganlık ve uyum arasındaki ilişki açısından ele alındığında da bu bulgu literatür ile örtüşmektedir.

2) Bu araştırmada, sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın çocuğun yaşına göre farklılaşmadığı bulgusunun, çalışma grubundaki çocukların birbirine yakın yaş grubunda olması ve sosyal gelişim özelliklerinin bu

dönemde yakın olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu çalışmada beş ve altı yaş grubu çocuklarla çalışılmıştır. Çocuklar bu yaşlarda birbirine yakın sosyal özellikler gösterirler. Okul öncesi eğitim kurumlarında da beş ve altı yaşlarındaki çocukların bir arada eğitim görmeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Aynı sınıfta olan çocukların aynı eğitim çevresi ve aynı öğretmenin etkisinde olması da çocukların benzer özellikler göstermesini etkilemiş olabilir. Yapılan taramalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş araştırmalara rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri olan Kandır ve Orçan'ın (2011), çocuklarının erken öğrenme becerileri ile sosyal uyum ve becerileri arasındaki ilişki konusunda yaptığı çalışmasında beş-altı yaş grubu çocuklar ile çalışmış ve çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşlarının sosyal uyumlarını ve sosyal uyumsuzluklarını etkilemediği bulgusunu elde etmiştir. Kandır ve Orçan'ın (2011)' in bulguları ile bu araştırmadan elde edilen elde edilen; sosyal uyumun ve sosyal uyumsuzluğun yaşa göre farklılaşmadığı bulgusu paralellik göstermektedir.

Öte yandan Sarı (2007) beş altı yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve sosyal becerilerine etkisi konusunda yaptığı araştırmasında, sosyal uyumun yaşa göre farklılaşmadığı; Bacanlı ve Erdoğan (2003) ise Matson çocuklarda sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması çalışmasında, çocukların genel sosyal beceri düzeylerinde yaşa göre anlamlı düzeyde farklılık görülmediği bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sosyal uyumun yaşa göre farklılaşmadığı bulgusu, Sarı (2007) ve Bacanlı ve Erdoğan'ın (2003) bulgularıyla da paralellik göstermektedir.

Farklı bir araştırmadaysa M. Şen (2009), üç altı yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelemiş ve fiziksel saldırganlığın yaşa göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. İkiz (2015) ise, okul öncesi dönem çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarını ebeveyn tutumları açısından incelenmesi konusunda yaptığı araştırmada, üç-altı yaş grubu çocuklarla çalışmış ve fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Ayrıca yaşın fiziksel ve ilişkisel saldırganlık üzerinde bir etkisi olmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre farklılaşmadığı bulgusu, M. Şen (2009) ve İkiz'in (2015) bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Bu araştırmanın bulgusu ile aynı doğrultuda başka bir çalışmada ise Andı (2014), okul öncesi dönem çocuklarda öğretmen tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve yeterliliklerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkiyi incelemiş konusunda yaptığı araştırmasında; saldırgan davranışlar ve sosyal uyumun yaşa göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sosyal uyum, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın çocuğun yaşına göre farklılaşmadığı bulgusu, Andı'nın (2014) bulgusuyla örtüşmektedir. Gülay (2011b) ise saldırganlık konusunda yaptığı çalışmada beş-altı yaş grubu çocuklarla çalışmış ve yaşın saldırganlık düzeyinde bir etkisinin olmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmadan elde edilen fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulgusu; Gülay'ın (2011b) bulgusuyla paralellik göstermektedir. Bu çalışmada elde edilen sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın çocuğun yaşına göre farklılaşmadığı bulgusu, alan yazına baktığımızda; Kandır ve Orçan (2011), Sarı (2007), Bacanlı ve Erdoğan (2003), İkiz (2015), Andı (2014), Gülay (2011b), M. Şen'in (2009) çalışmalarında elde ettiği bulgularla paralellik göstermektedir.

Yapılan taramalarda bu çalışmadan elde edilen sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın çocuğun yaşına göre farklılaşmadığı bulgusuyla çelişen araştırma bulgularına da rastlanmıştır. Örneğin; M. Şen'in (2009) çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelediği çalışmasında, olumlu sosyal davranışların ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre farklılaştığı bulgusunu elde etmiştir. Kurnaz ve Kapçı (2013) saldırganlığın ve mağduriyetin psiko-sosyal değişkenlere göre incelediği çalışmalarında, yaş arttıkça fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın azaldığı bulgusunu elde etmişlerdir. Tanrıverdi ve Erarslan (2015) çocukların sosyal uyum ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluğun yaşa göre farklılaştığı, Sarı (2007) ise sosyal uyumsuzluğun çocukların yaşlarına göre farklılaştığı bulgusunu elde etmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı bulgusu; M. Şen (2009), Kurnaz ve Kapçı (2013), Tanrıverdi ve Erarslan (2015) ve Sarı'nın (2007) bulgularıyla çelişmektedir.

3) Bu araştırmada, fiziksel saldırganlığın ve sosyal uyumsuzluğun cinsiyete göre anlamlı Şekilde farklılaştığı, ilişkisel saldırganlık ve sosyal uyumun ise cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Buna göre erkek çocuklar kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık ve sosyal uyumsuzluk göstermektedirler. Bu çalışmadan elde edilen erkek çocuklarda fiziksel saldırganlığın daha çok görüldüğü bulgusunun nedeni olarak, akran ilişkilerinde ve sorun çözmede bedensel yapıdan kaynaklı güçlerini kullanmayı tercih etmeleri gösterilebilir. Saldırgan davranışların erkek çocuklarda anlamlı Şekilde yüksek olmasının sebebi, fiziksel güç ve dövüş, saldıрма gibi eylemlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha çok erkeklere özgü roller olarak kabul edilmiş olması olabilir. Ayrıca bu eylemler ebeveynler ya da çevredeki diğer yetişkinler tarafından erkek toplumsal rollerine uygun olarak görüldüğünden normal olarak kabul edilmiş ve desteklenmiş olabilir. Bu durum da erkek çocukların kızlara göre saldırgan davranışları daha fazla göstermeleri sonucunu doğurmuş olabilir. Alan yazında da erkeklerin daha saldırgan olduğuna ilişkin benzer Şekilde ifadelere ve sonuçlara rastlanmıştır:

Berk'e (2013) göre, erkeklerde saldırganlık davranışları daha çok fiziksel saldırganlık türünde görülürken kızlarda ise ilişkisel saldırganlık olarak görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre anlamlı Şekilde farklılaştığı ve erkek çocukların kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık gösterdikleri bulgusu, Berk'in (2013) ifadeleriyle örtüşmektedir. zdemir (2014) okul öncesi çocuklarda görülen saldırgan davranışları incelediği çalışmasında, erkek çocukların kızlara göre daha saldırgan olduğu ve sorunlarını kaba kuvvetle çözmeye çalıştıkları bulgusunu elde etmiştir. Diğer taraftan M. Şen (2009) -altı yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenlere göre incelediği çalışmasında, erkek çocuklarda fiziksel saldırganlığın kız çocuklara göre daha fazla görüldüğü bulgusunu elde etmiştir. Ayrıca ocukların güç kullanarak isteklerini elde etme amacı gösterdiklerini belirtmiştir. Walker (2004) ise, Avusturyalı okul öncesi çocuklarının cinsiyet, sosyal konum ve sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, erkek çocukların akranlarıyla olan anlaşmazlıkların çözümünde kızlara göre daha çok saldırgan ve zarar vermeye yönelik yöntem kullandıkları sonucunu elde etmiştir. zdemir (2014), M. Şen (2009) ve Walker'ın (2004) bulguları ile bu araştırmadan elde edilen; fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre anlamlı Şekilde farklılaştığı ve erkek çocukların kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık

gösterdikleri bulgusu paralellik göstermektedir. Bu bağlamda araştırmalar incelendiğinde; fiziksel saldırganlık davranışı, sosyal uyumsuzluğu hazırlayan nedenlerden biri olabileceği gerçeğinden hareketle fiziksel saldırganlıkları yüksek çıkan erkek çocukların, kızlara göre sosyal uyumsuzluklarının da yüksek olacağı düşünülebilir.

Yapılan taramalarda da benzer sonuçlar elde edilen araştırmalara rastlanmıştır: Bu araştırmalardan biri olan Akbaş'ın (2016) okul öncesi eğitimine devam eden çocukların sosyal uyum ve becerileri ile mizaçları arasındaki ilişki konulu araştırmasında, 60 ay ve üzeri çocuklarla çalışmış ve sosyal uyumsuzluğun cinsiyete göre erkek çocuklarda daha fazla görüldüğü bulgusu elde edilmiştir. Diğer yandan Tanrıverdi ve Eraslan (2015) okul öncesi çocukların sosyal uyum ve beceri ile değer kazanımları arasındaki ilişki konusunda yaptığı araştırmasında, erkek çocukların sosyal uyumsuzluk puanlarının kızlara göre yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen erkek çocukların kızlara göre daha fazla sosyal uyumsuzluk sergiledikleri bulgusu, Akbaş (2016), Tanrıverdi ve Eraslan'ın (2015) bulgularıyla da paralellik göstermektedir.

Tüm bu araştırmaların yanında alan yazında, bu araştırmanın diğer bir bulgusu olan ilişki saldırganlık ve sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusuna paralel bulgular elde edilmiş çalışmalara da rastlanmıştır. Örneğin; Ay (2017) çalışmasında, okul öncesi dönemi çocuklarının saldırganlıklarını anne ve öğretmen görüşlerine göre incelemiş ve ilişki saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Benzer şekilde Uysal ve Dinçer (2013) çalışmasında, okul öncesinde karşılaşılan fiziksel ve ilişki saldırganlığın bazı değişkenlere göre incelemiş ve ilişki saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen ilişki saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu, Ay (2017) ile Uysal ve Dinçer'in (2013) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Öte yandan Tanrıverdi ve Eraslan (2015) çalışmasında, sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu da Tanrıverdi ve Eraslan'ın (2015) bulgularıyla da örtüşmektedir.

Ayrıca alan yazına bakıldığında, bu çalışmadan elde edilmiş olan bulgularla çelişen araştırma bulgularına da rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri olan N. Günindi (2008)

sosyal uyum ve beceri eğitimi programının çocukların sosyal uyum ve becerileri etkisi konulu araştırmasında, anasınıfına devam eden altı yaş grubu ile çalışmış ve sosyal uyumsuzluğun cinsiyete göre farklılık göstermediği bulgusunu elde etmiştir. Işık (2007) anasınıfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeğini uyarladığı çalışmada, kızlarda sosyal uyumsuzluğun erkeklere göre daha fazla, erkeklerde sosyal uyumun kızlara göre daha fazla olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen erkek çocukların kızlara göre daha fazla sosyal uyumsuzluk sergiledikleri bulgusu, Işık (2007) ve N. Günindi'nin (2008) bulgularıyla çelişmektedir. Öte yandan, Yaralı ve Özkan (2016) 60-72 aylık çocukların sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik ve davranış durumları arasındaki ilişki konulu çalışmasında, cinsiyet ile kızgınlık-saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve sosyal yetkinliğin kızlar lehine anlamlı olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen erkek çocukların kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlık gösterdiği ve sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu, Yaralı ve Özkan'ın (2016) bulgusu ile çelişmektedir. Kapıkıran, İvrendi, Acun ve Adak (2006) okul öncesi çocuklarda sosyal beceri konulu çalışmasında, sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaştığı bulgusunu elde etmişlerdir. Ayrıca kızların uyum beceri puanlarının düşük olduğu bulgusuna da ulaşmışlardır. Bu çalışmada elde edilen sosyal uyumun cinsiyete göre farklılaşmadığı ve erkek çocukların kızlara göre daha fazla sosyal uyumsuzluk gösterdiği bulgusuyla, Kapıkıran vd.'nin (2006) bulguları çelişmektedir.

4) Araştırmada, sosyal uyum, sosyal uyumsuzluk, fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Alan yazında yapılan taramalarda benzer sonuçlar elde edilmiş araştırmalara rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri olan Özbey ve Alisinanoğlu'nun (2009) araştırmasında, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarını bazı değişkenlere göre incelemiş ve ebeveyn eğitim durumunun çocuğun problem davranışları üzerinde etkisi olmadığı bulgusunu elde etmiştir. Benzer olarak Çiftçi (2013), 4-5 yaş yaş grubu çocuklar ile çalışmış ve saldırganlığın baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Uysal ve Dinçer (2013) ise okul öncesi dönem çocuklardaki saldırganlıkla ilgili araştırmasında, fiziksel saldırganlığın anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Ayrıca ilişkisel saldırganlığın ise annenin

eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu; ifti (2013), Uysal ve Dinçer (2013) ile zbey ve Alisinanoğlu'nun (2009) bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Yine alan yazı tarandığında, bu araştırmanın sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluğun ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusuna benzer sonuçlar elde edilmiş çalışmalara da rastlanmıştır: Uzmen (2001) okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli ocuk kitapları ile desteklenmesi konusunda yaptığı araştırmasında altı yaş grubu ile çalışmış çocukların yardım etme ve paylaşma davranışlarında ebeveyn eğitim durumunun bir etkisi olmadığı bulgusunu elde etmiştir. Sungur (2010) ise ilköğretim birinci sınıfa devam eden çocukların sosyal uyum ve becerilerini incelediği araştırmasında, anne eğitim durumu bakımından sosyal uyum ve becerilerin farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Aynı doğrultuda başka bir araştırmada ise Terzi (2009), anasınıfına devam eden beş-altı yaş grubu çocuklarda görülen davranış sorunlarını ğretmen görüşlerine göre incelemiş ve anne eğitim durumu ile isyankâr ve uyum davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusunu tespit etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sosyal uyumun ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu; Terzi (2009), Uzmen (2001) ve Sungur'un (2010) bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Diğer yandan Tanrıverdi ve Eraslan (2015) okul öncesi çocukların sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile ilgili değer kazanımları arasındaki ilişki konusunda yaptığı araştırmasında 3-6 yaş grubu ile çalışmış ve sosyal uyumsuzluğun anne eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. N. Günindi (2008) ise okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaş çocukların sosyal uyum becerileri ile anne babaların empatik becerileri arasındaki ilişki konulu çalışmasında, sosyal uyumsuzluk ve sınırlı sosyal uyum puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sosyal uyumsuzluğun ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu; Tanrıverdi ve Eraslan (2015) ve N. Günindi'nin (2008) bulgularıyla da paralellik göstermektedir.

Alan yazında yapılan taramalarda bu araştırmadan elde edilmiş bulgularla çelişen araştırma bulgularına da rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri olan Uysal ve Dinçer'in (2013) okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve dolaylı saldırganlığın bazı

değişkenler açısından incelenmesi konusunda yaptığı araştırmada, ilişkisel saldırganlığın baba öğrenim durumuna göre farklılaştığı ve bu farkın ilköğretim ve ortaöğretim mezunu babalar arasında istatistiksel olarak ortaöğretim mezunu babalar lehine olduğu bulgusunu elde etmiştir. Diğer yandan Karaca vd. (2011) okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi konusunda yaptığı araştırmalarında altı yaş grubu çocuklar ile çalışmış ve eğitim durumu yüksek olan ebeveynlerin çocuklarında ilişkisel saldırganlığın diğer çocuklara göre daha yüksek görüldüğü bulgusunu elde etmişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu, Uysal ve Dinçer (2013), Karaca vd.'nin (2011) elde ettikleri bulgularla çelişmektedir.

Ayrıca bu araştırmadan elde edilen sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluğun ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu ile çelişen çalışmalara da rastlanmıştır: S. Şentürk (2007) 5-6 yaş çocukların çalışan ve çalışmayan annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile bu çocukların sosyal-duygusal uyum düzeylerinin karşılaştırılması konusunda yaptığı araştırmasında, çocukların sosyal duygusal uyumları anne eğitim durumuna göre farklılaştığı bulgusunu elde etmiştir. Terzi (2009) ise araştırmasında, uyumun baba eğitim durumuna göre farklılaştığı, üniversite ve üstü eğitim durumunda olan babaların çocuklarında uyumun daha çok görüldüğü bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sosyal uyum ve sosyal uyumsuzluğun ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulgusu, S. Şentürk (2007) ve Terzi'nin (2009) bulgularıyla çelişmektedir.

5) Bu çalışmada; çocukların fiziksel saldırganlıklarının sosyal uyumlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu, başka bir ifadeyle fiziksel saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumlarının azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, çocukların fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıklarının sosyal uyumsuzluklarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu, başka bir ifadeyle fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumsuzluklarının arttığı bulgusu elde edilmiştir. Alan yazında yapılan taramalarda bu araştırmanın bulgusuna benzer bulgulara rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri olan; Gülay ve Erten'in (2013) beş altı yaş çocuklarının akran ilişkileri ve sosyal konularının okula uyumları üzerindeki yordayıcı etkisini inceledikleri araştırmalarında, saldırganlığın okula uyumun anlamlı bir yordayıcısı

olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca artan saldırganlık düzeyinin okula uyumu azalttığı bulgusunu elde etmişlerdir. Gülay ve Erten'in (2013) bulguları ile bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlığın sosyal uyumun yordayıcısı olduğu ve fiziksel saldırganlık arttıkça sosyal uyumun azaldığı bulgusu paralellik göstermektedir. Diğer yandan Yeğen (2008) sosyal uyum ve saldırganlık arasındaki ilişki konulu araştırmasında, ortaöğretim öğrencileriyle çalışmış ve saldırganlık puanları yükseldikçe sosyal uyumun azaldığı bulgusunu elde etmiştir. Durak (2006) çalışmasında, son çocukluk dönemi öğrencilerin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal uyum düzeylerini incelemiş ve saldırganlık değişkeninin sosyal uyumun anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlığın sosyal uyumun yordayıcısı olduğu ve fiziksel saldırganlık arttıkça sosyal uyumun azaldığı bulgusu, Durak (2006) ve Yeğen'in (2008) bulgularıyla da paralellik göstermektedir.

Yine aynı doğrultuda olan başka bir araştırmada Erten (2010), sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum konusunda beş-altı yaş grubu ile çalışmış ve saldırganlık ile okula uyum arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu, saldırganlık düzeyi arttıkça okula uyum düzeyinde azalma görüldüğü bulgusunu elde etmiştir. Temel vd. (2017) ise sporun otistik çocukların saldırganlıkları ve sosyal uyumları üzerine etkisi konusunda yaptığı araştırmalarında, 10-14 yaş grubu ile çalışmış ve saldırganlık arttıkça sosyal uyumun azaldığı bulgusunu elde etmiştir. Erten (2010) ve Temel vd.'nin (2017) bulgularına bakıldığında çocukların saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumlarının azaldığı görülmektedir. Bu kapsamda sosyal uyumun azalmasına sebep olan saldırganlık davranışlarının sosyal uyumsuzluğu arttırması beklenebilir. Crick (1996), çocukların gelecekteki sosyal uyumlarını yordamada fiziksel (açık) ve ilişkisel (gizli) saldırganlığın ve sosyal davranışların rolü konusunda yaptığı çalışmasında gizliden yapılan saldırganlığın açıktan yapılan saldırganlığa göre ileriki yaşamdaki sosyal uyumsuzluğu daha fazla yordadığı bulgusunu elde etmiştir (akt. Durak, 2006). Bu araştırmadan elde edilen çocukların fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumsuzluklarının arttığı bulgusu, Erten (2010), Temel vd. (2017) ve Crick'in (1996, akt. Durak, 2006) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca bu araştırmadan elde edilen fiziksel saldırganlık arttıkça sosyal uyumun azaldığı bulgusu ile fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıkları arttıkça sosyal uyumsuzluklarının arttığı bulgusu; Gülay ve Erten (2013), Crick (1996, akt. Durak, 2006), Erten (2010),

Temel vd. (2017) ve Yeğen'in (2008) araştırmalarında elde ettikleri bulgularla da paralellik göstermektedir.

6) Araştırmada, ebeveynlerin öfkelerini kontrol edebilme düzeylerinin, çocukların sosyal uyumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu, başka bir ifadeyle ebeveynlerin öfke kontrolleri arttıkça çocuklarının sosyal uyumlarının da arttığı bulgusu elde edilmiştir. Alan yazında yapılan araştırmalara bakıldığında: Demiriz ve Arpacı' ya (2016) göre ebeveynler çocuklar için önemli bir modeldir. Okul öncesi dönemde ebeveyn tutumlarının olumsuz olması durumunda çocukta saldırganlık davranışı görülebilmektedir (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009). Erdinç (2009) okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında, demokratik ebeveyn tutumların sergilendiği ailelerde yetişen çocukların daha olumlu kişilik özelliklerine ve davranışlara sahip olduğunu, olumsuz ve otoriter ebeveyn tutumları gösteren ailelerde yetişen çocuklarda ise, olumsuz kişilik özellikleri ve davranış örüntüleri görüldüğünü belirtmiştir. Bunun yanında, otoriter ebeveyn tutumlarının çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın yordayıcısı olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Bu araştırmalara benzer olarak; Sarı (2007) araştırmasında, otoriter aile yapısında sıkı denetim altında yetişen çocukların sosyal açıdan yetersizlik gösterdikleri bulgusunu elde etmiştir. Eisenberg vd. (2005, akt. Gülay, Önder, Seçer ve Erten, 2013), ebeveynler duygularını uygun olmayan şekillerde belirttiklerinde çocuklarının da aynı şekilde öfke ve kızgınlık gibi davranışlarla akranlarına yönelik benzer tepkilerde bulunabildiklerini söylemiştir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına yönelik genel olarak olumlu duygularını ifade ettiklerinde ise çocukların sosyal ilişkilerinde duygusal kontrole sahip olabildiklerini ifade etmiştir. Demiriz ve Arpacı (2016), (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009), Erdinç (2009), Sarı (2007), Gülay vd.'nin (2013) çalışmalarına bakıldığında; çocukların, ebeveynlerin tutum ve davranışlarını model aldığı ve ebeveyn tutumlarının çocuğun davranışlarını etkilediği söylenebilir. Bunun yanında ebeveynin öfke ve saldırganlığa yönelik davranışlarının çocuğu etkileyebileceği, çocuk tarafından model alınabileceği söylenebilir. Bu kapsamda, olumsuz ve otoriter ebeveyn tutumuyla büyüyen çocukların sosyal uyum ve becerileri düşük olabilirken; olumlu ve demokratik ebeveyn tutumuyla büyüyen çocukların sosyal uyum ve becerileri ise yüksek olabilecektir.

Alan yazın incelediğinde bu araştırmanın bulgularına benzer bulgular elde edilmiş çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalardan birinde Bandura (2006), çevresindeki sorunların öfke ve saldırganlık yoluyla çözüldüğünü gören çocuğun, bu durumu normal bir davranış olarak algılayıp hayatında uygulayacağını belirtmiştir. N. Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu (2005) çalışmalarında; anne-babanın öfkesini kontrol altına alamayıp, bağırarak, küfrederek ve eşyaları kırarak öfkesini ortaya çıkarmasının çocuğunda aynı şekilde saldırgan davranışlar sergilemesine neden olduğunu söylemiştir. Uyanık vd. (2014) ise okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların annelerinin özyeterlik ve öfke düzeyleri konusunda yaptığı çalışmasında, ebeveyninde öfke kontrol problemi olan çocukların saldırgan davranışlar sergilediği bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen ebeveynlerin öfke kontrolleri arttıkça çocukların sosyal uyumlarının da arttığı bulgusu, Demiriz ve Arpacı (2016), Bandura (2006), N. Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu (2005) ve Uyanık vd.'nin (2014) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Araştırmada elde edilen ebeveynlerin öfkelerini kontrol edebilmelerinin, çocukların sosyal uyumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu; başka bir ifadeyle ebeveynlerin öfke kontrolleri arttıkça çocukların sosyal uyumlarının da arttığı bulgusuna göre öfke kontrol düzeyi yüksek olan ebeveynler çocuklarına olumlu bir modeldirler. Öfke kontrol düzeyi yüksek olan ebeveynin, çocuğunun sosyal uyumu üzerinde sağlıklı bir etki göstermesi beklenebilir. Bu kapsamda, öfkesini kontrol edebilen ebeveynlerin çocuklarının sosyal uyumunun yüksek olacağı söylenebilir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Yapılacak uygulamalara yönelik öneriler. Bu kısımda uygulamaya yönelik aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

1. Erkek çocukların fiziksel olarak daha saldırgan ve sosyal açıdan daha uyumsuz oldukları sonucundan hareketle, ebeveyn ve öğretmenlere erkek çocuklarda görülen saldırgan davranışların pekiştirilmemesi gerektiği, bu davranışların sosyal uyumsuzluğa sebep olabileceği yönünde bilgilendirme toplantıları yapılabilir.
2. Çocukların ebeveyn ve öğretmenlerini model aldıkları bilinmektedir. Aynı zamanda okul öncesi dönem çocuğu model aldığı yetişkinin davranış ve tutumlarını olumlu ya da olumsuz ayırt etmeksizin sosyal yaşamına yansıtmaktadır. Ebeveynlerin öfke kontrolleri arttıkça çocukların sosyal uyumlarının da arttığı sonucundan hareketle, çocuklarda gözlenen saldırgan davranışların azaltılması ve sosyal açıdan uyumlarının ebeveynler ve öğretmenler tarafından daha iyi desteklenmesi bakımından ebeveynlere ve öğretmenlere öfke denetimi eğitimi verilebilir.

5.2.2. Yapılacak araştırmalara yönelik öneriler. Bu kısımda yapılacak araştırmalara yönelik aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

1. Bu araştırmada sınırlı sayıda okul öncesi dönem çocuğu ile çalışılmıştır. Elde edilen bulguların genellenebilirliğinin artırılabilmesi için geniş örneklem gruplarıyla çalışılması önerilebilir.
2. Bu araştırmada 5-6 yaş grubu çocuklar ile çalışılmıştır. İlkokul ve ortaokul yıllarını da kapsayacak şekilde daha geniş yaş grupları ile yapılabilecek çalışmalarda yaşa bağlı olarak değişimlerin gözlenebilmesi mümkün olabilecektir. Bu nedenle daha geniş bir ranja sahip yaş grupları ile çalışılması önerilebilir.
3. Nicel veriler toplanarak yapılacak, çocuklarda saldırganlık ve sosyal uyuma yönelik çalışmaların görüşme ve çeşitli kayıtlar yoluyla elde edilecek nitel verilerle desteklenmesi daha güvenilir ve daha da genellenebilir bulgulara ulaşmayı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Adams, J. L. (2008). *Preschool aggression within the social context: a study of families, teachers, and the classroom environment* (Unpublished Doctoral Thesis). The Florida State University Institute of Social Sciences, Florida.
- Ağaoğlu, E. ve Terzi, Ç. (2008). *Suçla mücadelede aile eğitiminin rolü ve önemi. Suçla mücadele açısından aile eğitimi ve denetimli serbestlik* (Amasya Sempozyumu Kitabı). İstanbul: Düzey Matbaacılık.
- Akbaş, B. (2016). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60 ay ve üzeri çocukların sosyal uyum becerileri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Akçay, D. ve Özcebe, H. (2012). Televizyonun okul öncesi dönemdeki çocukların saldırganlık davranışına etkisi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 55(2), 82-87. http://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_460.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Akdemir, D. ve Çuhadaroğlu, F. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin klinik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 5-13. https://www.researchgate.net/publication/285968904_Cocuk_ve_ergen_psikiyatrisi_bolumune_basvuran_ergenlerin_klinik_ozellikleri sayfasından erişilmiştir.
- Aktaş, A. Ö. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak, B. ve Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 58-68.
- Alkış, B. (2015). *Ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkide çocukların empati ve sosyal beceri düzeylerinin*

rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Andı, F. T. (2014). *Okul öncesi çocuklarda öğretmen tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimi sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2000). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Ya-Pa.

Aral, N., Kandır, A. ve Yaşar, M. (2001). *Okul öncesi eğitim 2*. İstanbul: Ya-Pa.

Arı, R. (2010). *Eğitim Psikolojisi* (5. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arı, R., Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arslan, Y. (2017). *Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan bireylerde duygusal zekanın sosyal uyum ve yaşam doyumu arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aslan, M. (2009). *5 6 yaş grubu çocuklarda bilişsel işlemler ile uyum ve davranış problemleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atay, M. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim 2*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Avcı, M. (2010). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-63. <http://dergipark.gov.tr/ataunisobil/issue/2817/37925> sayfasından erişilmiştir.

Avcı, R. (2006). *Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Avşar, Z. ve Öztürk, F.K. (2007). Beden eğitimi ve spor bölümü öğrencilerinin sosyal becerilerinin belirlenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2), 197-206.
- Ay, H. (2017). *Okul öncesi dönemi çocuklarının saldırganlık davranışlarının anne ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anatolian journal of Psychiatry*, 8(3), 206-214. https://www.researchgate.net/profile/Sezer_Ayan/publication/sayfasından erişilmiştir.
- Aydın, A. (2001). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, N. H. B. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Aydın, O. (2005). Okul öncesi dönem çocuğun gelişim özellikleri. M. Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (s. 132-140). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Aytar, A. G. ve Kaytez, N. (2015). *Ailede iletişim ve çocuk üzerindeki etkileri*. A. G. Aytar (Ed.), *Etkili iletişim* (s. 90-112). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Bacanlı, H. ve Erdoğan, F. (2003). Matson çocuklarda sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin (MESSY) Türkçe'ye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 351-379.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, A.S. (2006). Critical analysis of an original writing on social learning theory: imitation of film-mediated aggressive models. *National Forum Of Applied Educational Research Journal*, 20(3), 1-6. Retrieved from <https://numerons.files.wordpress.com/2012/04/critical-analysis-bandura.pdf>
- Başar, F. (1996). *Üvey ebeveyne sahip olan ve olamayan 10-11 yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Canay, A. (2004). *Çocuğunuz ve siz*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ceylan, Ş. ve Ömeroğlu, E. (2012). Yaratıcı drama eğitimi alan ve almayan 60-72 aylar arasındaki çocukların sosyal-duygusal davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 63-80.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2015). *Çocuk gelişimi ve ruh sağlığı*. Ankara: Nobel.
- Cüceloğlu, D. (2001). *Yetişkin çocuklar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (2007). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. Ş. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, B. (2004). *Ruhsal açıdan sağlıklı aile sağlıklı çocuk*. Ankara: Empati.
- Çiftçi, İ. ve Sucuoğlu, B. (2004). *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çiftçi, A. ve Biçici, İ. (2005). *Aile rehberi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çiftçi, Z. T. (2013). *4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik saldırganlık kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn öz yeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Davies, D. (2011). *Child development*. New York: The Guilford Press.

Demiriz, S. ve Arpacı, F. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının büyük ebeveynleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 707-726. <http://dergipark.gov.tr/jiss/issue/25889/272736> sayfasından erişilmiştir.

Durak, N. (2006). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi-Niğde ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Elkin, N. ve Karadağlı, F. (2016). Üniversite öğrencilerinin öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 21(1), 64-71.

Erdinç, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erten, H. (2012). *Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Eser, D. ve Üstün, B. (2011). Psikiyatrik bozukluğu olan ergen ve ebeveynlerinin öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(3), 111-116. http://www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_2_3_111_116.pdf sayfasından erişilmiştir.

Göknar, Ö. (2012). *Bilinçli çocuk yetiştirme*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

- Gül, G. (2003). Öğrencinin benlik kavramının gelişiminde öğretmenin rolü. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 30(2), 8-11.
- Gülaçtı, F. (2014). Türkiye'de ve dünyada erken çocukluk ve okul öncesi eğitimi. F. Gülaçtı ve S. Tümkaya (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* (s. 2-21). Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlilik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülay, H. (2011a). Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarının okula uyumlarının sosyal beceriler açısından incelenmesi. *NWSA- E Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 139-146. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/nwsaedu/article/download/5000063266/5000059415> sayfasından erişilmiştir.
- Gülay, H. (2011b). Annelerin tutumları ile 5-6 yaş çocuklarının saldırganlık, olumlu sosyal davranış ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 31-48.
- Gülay, H. ve Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay, H. O. ve Erten, H. (2013). 5-6 yaş çocuklarının akran ilişkileri ve sosyal konumlarının okula uyum düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(30), 153-163.
- Gülay, H. O., Önder, A., Seçer, Z. ve Erten, H. (2013). Anne tutumlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini ve okula uyumlarını yordayıcı etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(29), 143-152.
- Gülay, H. O. ve Çiftçi, Z. T. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik saldırganlık kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241-271. <http://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2014.14.1-5000091511>

- Gülay, H. O. ve Canbeldek, M. (2016). Anne-baba-öğretmen görüşlerine göre küçük çocukların olumlu sosyal davranışları ve anne-baba-çocuk olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 96-111.
- Gümüşdağ, H. (2004). *Profesyonel futbolda fauller ve saldırganlık teorileri bakımından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, M., Aktepe, V., Uzunoğlu, H. ve Gündüz, D. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocuklara eğitsel oyunlar yoluyla kazandırılan değerler. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 62-70. <http://dx.doi.org/10.21666/muefd.303856>
- Güngör, A. (1995). *Aile içi etkileşim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitime devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Günindi, Y. (2010). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına uygulanan sosyal uyum beceri eğitimi programının çocukların sosyal uyum becerilerinin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gür, Ç. ve Koçak, Ç. (2016). 5 yaş (48-60 ay) çocukların duygu tanımlamaları ve nedenleri üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2407-2421.
- Hartup, W. W. (1989). Social relationships and their developmental significance. *American Psychologist Association*, 44(2), 120.
- Hoghughi, M. (2004). Parenting an introduction, handbook of parenting: theory and research for practice. *London: Sage Publivations*, Retrieved from <https://book>

s.google.com.tr/books?id=idNLe4mTFZkC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

- Işık, M. (2007). *Anasınınfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeğinin uyarlanması ve uygulanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Işıklar, A., Bilgin, Mehmet ve Bilgin, Mehtap. (2015). İlkokul öğrencilerinin okula sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 29-44.
- İkiz, S. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M. K. (2017). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kaçan, M. O. (2015). Fiziksel gelişim. E. Arslan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 51-65). Ankara: Eğiten Yayıncılık.
- Kandır, A. ve Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 14(4), 33-38.
- Kandır, A. ve Orçan, M. K. (2011). Beş altı yaş çocuklarının erken öğrenme becerileri ile sosyal uyum becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(1), 40-50.
- Kapıkıran, N., Acun, N. K., İvrendi, A. ve Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(19), 19-27. <http://dergipark.gov.tr/pauefd/issue/11124/133034> sayfasından erişilmiştir.

- Kaplan, C. A., & Owens, J. (2004). Parental influences on vulnerability and resilience. In M. Hoghughi & N. Long (Eds.), *Handbook of parenting: theory and research for practice*. (pp. 55-71). London: Sage Publications Ltd.
- Karaca, H. N., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 4(2), 65-76.
- Karakuş, A. (2008). *Okul öncesi sosyal davranış ölçeği öğretmen formunun güvenilirlik ve geçerlik çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karoğlu, A. (2016). Okul öncesi eğitimde teknoloji entegrasyonu dijital hikâye anlatımı üzerine öğretmen görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(1), 175–205.
- Kartal, H. (2007). Erken çocukluk eğitimi programlarından anne çocuk eğitim programının altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. *İlköğretim Online*, 6(2), 234-248.
- Kılıç, Ş. (2015). Çocuk ruh sağlığına etki eden faktörler: anne babalık davranışları, kardeş ve akran ilişkileri, televizyon ve bilgisayar. A. G. Aytar (Ed.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim-20: ruh sağlığı* (s. 40-60). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Kotil, Ç. (2010). *Okul öncesi eğitim kurumuna yeni başlayan 5 yaş çocukların sosyal duygusal uyum düzeylerine annenin ebeveyn öz yeterlik algısı ile okul beklentilerine uyum düzeyinin etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kökdemir, H. (2004). Öfke ve öfke kontrolü. *Pivalko Dergisi*, 3(12), 7-10. <http://www.elyadal.org/> sayfasından erişilmiştir.
- Köknel, Ö. (1997). *İnsanı anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurnaz, A. ve Kapçı, E. G. (2013). Akran saldırganlığı ve mağduriyetinin psiko-sosyal değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(1), 317-342. <http://dx.doi.org/10.1501/auebfd.v1i1-4.879>

Kutlu, L., Batmaz, M., Bozkurt, G., Gençtürk, N. ve Gül, A. (2007). Annelere çocukluklarında uygulanan ceza yöntemleri ile çocuklarına uyguladıkları ceza yöntemleri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(1), 22–29.

Küçük, S. (1984). *Ortaokul düzeyinde arkadaşların kişilik özellikleri ve okul başarısıyla ilişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Küçükker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçükkaragöz, H. (2007). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim psikolojisi(gelişim-öğrenme-öğretim)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Leman, P. J., Ahmed, S. & Ozarow L. (2005). Gender, gender relations, and the social dynamics of children's conversations. *Developmental Psychology*, 41(1), 64.

Lieberman, J. D., Solomon, S., Greenberg, J. & McGregor, H. A. (1999). A hot new way to measure aggression: hot sauce allocation. *Journal of Agression Behavior*, 25(5), 331-348. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1999\)25:5%3C331::AID-AB2%3E3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1999)25:5%3C331::AID-AB2%3E3.0.CO;2-1)

Masalıcı, A. D. (2001). *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

MEB (2012). *Okul öncesi eğitim programı*. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü: <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Oğuzkan, Ş. ve Oral, G. (1997). *Okul öncesi eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon.
- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi: yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge.
- Ömeroğlu, E., Kandır, A. ve Ceylan, S. (2005). *Göç eden ailelerin ilköğretim çağındaki çocuklarının sosyal uyum ve becerilerinin incelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Raporu.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Özyürek, A., Gültekin, G., Oğuz, T. (2012). *Okul öncesi sosyal beceri destek projesi eğitim kitapları seti: öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Fikri Alâ Görsel İletişim Hizmetleri.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440. <http://dx.doi.org/10.5455/cap.20130527>
- Özabacı, N. (2006). Çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin sosyal becerileri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 163-179.
- Özaslan, H. ve Gürsoy, F. (2005). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 437-446.
- Özbay, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Trabzon: İber Matbaacılık.
- Özbey, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 6(22), 9-18.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60 - 72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 493-517.
- Özdemir, S. (2014). *Okul öncesi çocuklarda görülen saldırgan davranışların incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.
- Özkan, Y. ve Çifci, E. G. (2010). Düşük sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online Dergisi*, 9(2), 576-586. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000038058/5000036915> sayfasından erişilmiştir.
- Özmen, A. (2004). *Seçim kuramına ve gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle başa çıkma eğitim programının ve etkileşim grubu uygulamasının üniversite öğrencilerinin öfkeyle başa çıkma becerileri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Öztürk, A. (2011). *Okul öncesi dönemde sosyal yeterlik ve ebeveyn-çocuk sistemi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, M. (2014). *Çocuklarda öfke*. <http://www.mucahitozturk.com/category/cocuklara-ofke/> sayfasından erişilmiştir.
- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 44(206), 106-120.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156), 175-189.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der.
- Sağlam, M. (2017). Aile içi iletişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk ve iletişim* (s. 305-334). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sarı, E. (2007). *Anasının devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin*

incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sarı, K. (2001). Temel psikomotor becerilerin gelişimine farklı eğitim kurumları ve deneklerin özlük niteliklerine bağlı değişkenlerin etkisi (Yüksek lisans tezi). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sayın, U. (2014). *48-72 aylık çocuklardaki saldırganlık davranışlarına müdahale yöntemi olarak ebeveyn eğitim programı geliştirilmesi ve etkililiğinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Selçuk, Z. (2005). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel.

Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.

Seven, S. (2008). Yedi-sekiz yaş çocuklarının sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 151-174.

Sevinç, M. (2003). *Oyun ortamında uyumsuz davranışlara eğitsel yaklaşım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Sezer, T. ve Yoleri, S. (2016). Okul öncesi çocuğun temel özellikleri ve temel gereksinimleri. G. U. Balat (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* (s. 33-66). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sungur, G. (2010). *İlköğretim birinci sınıfa devam eden çocukların sosyal uyum ve becerilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sümer, N. ve Güngör, D. D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58. <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPD/44/03.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Swit, C., & McMaugh, A. (2012). Relational aggression and prosocial behaviours in Australian preschool children. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(3), 30-34. Retrived from <https://www.researchgate.net/publication/273450185>.
- Şahin, S. ve Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(3), 55-69.
- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, S. (2007). Okul öncesi çocuklarının temel özellikleri ve gereksinimleri. G. Haktanır (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* (s. 71-123). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şener, Ş. ve Karacan, E. (1999). Anne-bebek çocuk etkileşiminde olumlu ve olumsuz özellikler. A. Ekşi (Ed.), *Ben hasta değilim* (s. 35-44). İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Şentürk, S. (2007). *5-6 yaş çocukların çalışan ve çalışmayan annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile bu çocukların sosyal-duygusal uyum düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- Tanrıverdi, H. ve Eraslan, N. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile değer kazanımları arasındaki ilişki. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 9-23.
- Taşçı, D. (2011). *Psikiyatri tanısı alan ergen ve ebeveynlerinin öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Temel, G., Yıldız, T., Turan, M. B. ve Karaoğlu, B. (2017). Sporun otistik çocuklarda saldırganlık ve sosyal uyum düzeyleri üzerine etkisinin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3), 25-33.

- Terzi, E. E. (2009). *Anasınıfına devam eden çocuklarda görülen davranış sorunlarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Thompson, M., O'Neill Grace, C., & Cohen, L. J. (2002). *Çocuğunuzun arkadaşlık ilişkileri*. (E. N. Boylu Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Tilbe, E. (2015). *Okul öncesi çocuklarında davranış düzenleme becerisi ve ebeveyn tutumu ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turaşlı, N. (2014). Okul öncesi eğitimin tanımı, kapsamı ve önemi. G. Haktanır (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* (s. 1-24). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türk Eğitim Derneği. (2018, Mart 20). *Hakkımızda: Türk Eğitim Derneği*. TED İstanbul Koleji Web Sitesi: <http://www.tedistanbul.k12.tr/> adresinden alındı.
- Ulrich, D. A. (2000). *Test of gross motor development*. Texas: Pro-Ed.
- Ural, O. ve Ramazan, M.O. (2007). Türkiye’de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü. S. Özdemir, H. Bacanlı ve M. Sözer (Ed.), *Türkiye’de okul öncesi eğitim ve ilköğretim sistemi: temel sorunlar ve çözüm önerileri* (s.11-61). Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Usta, S. Y. (2014). *Okul öncesi dönem çocuklarda davranış problemlerinin anne çocuk ve öğretmen çocuk ilişkileri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uyanık, G. B., Sezer, T. ve Tunçeli, H. İ. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların annelerinin öz yeterlilik ve öfke düzeylerinin incelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 47–63.
- Uysal, H., Altun, A. S. ve Akgün, E. (2010). Okulöncesi öğretmenlerinin çocukların istenmeyen davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler. *İlköğretim Online Dergisi*, 9(3), 971-979.

- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38(169), 328-345.
- Uzmen, F. S. (2001). *Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Vahip, I. (2002). Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu: farklı bir açıdan bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 312-319.
- Veziroğlu, M. (2012). Erken çocukluk döneminde fiziksel gelişim. E. Kargı (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 18-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Walker, S. (2004). Teacher reports of social behavior and peer acceptance in early childhood: Sex and social status differences. *Child Study Journal*, 34(1), 13-28.
- Yaralı, K. T. ve Özkan, H. K. (2016). Çocukların (60-72 aylık) sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik ve davranış durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 345-361.
- Yapıcı, Ş. ve Yapıcı, M. (2005). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaşar, F. E. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Özel Sayı]. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 223–259.
- Yavuzer, H. (2001). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyum ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yeşilyaprak, B. (2006). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. E. Kargı (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 18-31). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3), 131-149.
- Yılmaz, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne baba tutumu ile çocukların ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zembat, R. (2007). Okul öncesi eğitimde nitelik. R. Zembat, A. Oktay ve Ö. P. Unutkan (Ed.), *Okul öncesi eğitimde güncel konular* (s. 25-44). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Zembat, R. ve Unutkan, Ö. P. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri aile katılım programı uygulama örnekleriyle*. İstanbul: Ya-Pa.

EK-1

Değerli Öğretmenim,

Bu çalışmada 5-6 yaş grubu çocukların sosyal uyum ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında aşağıda yer alan kişisel bilgi formu ve ölçek ile veri toplanması amaçlanmaktadır. Toplanan bu veriler amacı dışında kullanılmayacaktır. Sunduğunuz katkı ve ayırdığınız vakit için teşekkür eder, öğretmenlik yaşamınızda başarılar dilerim.

Osman ÖZCAN

Araştırmacı

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yönerge: Aşağıda Kişisel Bilgi Formu bulunmaktadır. Burada sorulan soruları, sorunun yanındaki ilgili parantez içine (X) işareti koyarak ya da boş bırakılan yere yazarak yanıtlayınız.

1. **Cinsiyetiniz?** Kadın () Erkek ()
2. **Görev yapmakta olduğunuz okul türü nedir?** Anaokulu () Anasınıfı ()
3. **Çocuğun Adı Soyadı:**
4. **Çocuğun Cinsiyeti:** Kız () Erkek ()
5. **Çocuğun Doğum Tarihi(Gün/Ay/Yıl):**/...../.....
6. **Eğitimiyle Doğrudan İlgilenen Ebeveyn:** Anne () Baba ()

EK-2

Değerli Ebeveyn;

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi alanında “Ebeveynlerin Öfke Düzeyi ile 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının Sosyal Uyum ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışması sürdürmekteyim. Bu çalışma kapsamında aşağıda yer alan kişisel bilgi formu ve ölçek ile veri toplanması amaçlanmaktadır. Toplanan bu veriler, araştırma amacı dışında başka hiçbir amaç için kullanılmayacaktır. Saygılarımla, teşekkür ederim.

Osman ÖZCAN

Araştırmacı

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yönerge: Burada sorulan soruları, sorunun yanındaki ilgili parantez içine (X) işareti koyarak ya da boş bırakılan yere yazarak yanıtlayınız.

Çocuğın;

1. Çocuğunuzun Adı Soyadı:

2. Çocuğunuzun Doğum Tarihi (Gün/Ay/Yıl):/...../.....

3. Çocuğunuzun Yaş Grubu: 60-66 Ay() 66-72 Ay()

4. Çocuğunuzun Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

Ebeveynin;

5. Ebeveynlik Durumunuz: Anne() Baba()

6. Yaşınız: 20-29 () 30-39() 40-49 () 50 ve üstü ()

7. Eğitim Durumunuz: Okuryazar Değil () Okuryazar () İlkokul ()

Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans ve Üzeri ()

8. Çalışma Durumunuz: Çalışmıyorum () Çalışıyorum () Emekli ()

9. Gelir Durumunuz: 1400 TL Altı() 1400-3000 TL () 3001 TL ve Üzeri ()

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: Osman ÖZCAN

Doğum Tarihi ve Yeri: 1990-İSPARTA

Eğitim Durumu:

Lise: Isparta Mürşide Ermumcu Anadolu Öğretmen Lisesi/2007

Lisans: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği

Yüksek Lisans: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Temel Eğitim Ana Bilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Programı

Yabancı Dil: İngilizce-Almanca

İş Deneyimi:

75. Yıl Cumhuriyet Anaokulu-Burdur

Atatürk Ortaokulu-Göhlisar/Burdur

Göhlisar Sağlık Hizmetleri MYO-Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İletişim:

E-Posta: osmanozcan15@gmail.com

Tarih: 2018